NIETZSCHE'NİN BEŞİNCİ "İNCİL"İ

Peter Sloterdijk

Almancadan Çeviren: Mustafa Tüzel

AYRINTI

FELSEFE

NIETZSCHE'NİN BEŞİNCİ "İNCİL"İ • Peter Sloterdijk

PETER SLOTERDIJK

26.6.1947'de Alman bir anne ile Hollandalı bir babanın oğlu olarak doğdu. 1968-1974 yılları arasında Münih'te ve Hamburg Üniversitesi'nde felsefe, tarih ve Alman filolojisi okudu. 1971 yılında *Strukturalismus als poetische Hermeneutik* (*Poetik Hermeneutik Olarak Yapısalcılık*) başlıklı Yüksek Lisans çalışmasını tamamladı. 1972/73 yıllarında bu çalışmayı *Michel Foucaults strukturale Theorie der Geschichte* başlıklı bir deneme ve *Die Ökonomie der Sprachspiele. Zur Kritik der linguistischen Gegenstandskonstitution* başlıklı bir inceleme izledi. Peter Sloterdijk 1976 yılında Profesör Klaus Briegelb danışmanlığında *Literatur und Organisation von Lebenserfahrung. Gattungstheorie und Gattungsgeschichte der Autobiographie der Weimarer Republik 1918-1933* konulu Doktora çalışmasını tamamladı. 1978-1980 yılları arasında, Hindistan'ın Pune kentinde (daha sonra Osho adıyla tanınacak olan) Bhagwan Shree Rajneesh'in aşramında yaşadı. 1980 yılından itibaren serbest yazar olarak çalıştı. 1983 yılında Suhrkamp Verlag tarafından yayımlanan *Kritik der Zynischen Vernunft* (*Sinik Aklın Eleştirisi*) kitabı yirminci yüzyılın en çok satılan felsefe kitapları arasına girdi. Sloterdijk 1992'den itibaren Felsefe ve Estetik kürsüsünde profesörlük yaptığı Karlsruhe'deki Staatliche Hochschule für Gestaltung'da (Devlet Güzel Sanatlar Yüksekokulu), 2001-2015 yılları arasında Heinrich Klotz'un halefi olarak rektörlük görevini üstlendi.

Ayrıntı: *1637*
Felsefe Dizisi: 57

Nietzsche'nin Beşinci "İncil"i
İyi Haberin Düzeltilmesi Üzerine
Peter Sloterdijk

Kitabın Özgün Adı
Nietzsches fünftes "Evangelium"
Über die Verbesserung der guten Nachricht

Dizi Editörü
Güçlü Ateşoğlu

Almancadan Çeviren
Mustafa Tüzel

Yayıma Hazırlayan
Güçlü Ateşoğlu

Son Okuma
Oğuz Karayemiş

© Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, 2000
All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı ve Cilt
Ali Laçin - Barış Matbaa-Mücellit
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No. 286
Topkapı/Zeytinburnu - İstanbul - Tel. 0212 567 11 00
Sertifika No: 46277

Birinci Basım: *2022*

ISBN 978-605-314-615-5
Sertifika No. 10704

AYRINTI YAYINLARI
Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hocapaşa Mah. Dervişler Sok. Dirikoçlar İş Hanı
No: 1 Kat: 5 Sirkeci – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi facebook.com/ayrintiyayinevi instagram.com/ayrintiyayinlari

Nietzsche'nin Beşinci "İncil"i
İyi Haberin Düzeltilmesi Üzerine

Peter Sloterdijk

FELSEFE DİZİSİ

Beauvoir Olmak: Bir Yaşam
Kate Kirkpatrick

Dünya Çağları
F.W.J. von Schelling

Naturans II: Yeni Etik Politik
Çetin Balanuye

Aklın Kaderi
Kant'tan Fichte'ye Alman Felsefesi
Frederick C. Beiser

Felsefe Dersleri
Simone Weil

Alman İdealizminde Aşkınlık ve Tarihsellik
Ömer B. Albayrak

Felsefi Yöntem Üzerine Bir Deneme
R.G. Collingwood

Zamansal Macera
Hadisevi Hermeneutiği Tanıtan Üç Makale
Claude Romano

Karl Marx
Felsefe ve Devrim
Shlomo Avineri

Umudun Mahremleştirilmesi
Ernst Bloch ve Ütopyanın Geleceği
Der. Peter Thompson – Slavoj Žižek

Söylem ve Hakikat
Michel Foucault

Alacakaranlıkta Hegel'i Düşünmek
Eleştiri, Özgürlük, Toplumsal Ontoloji
Der. Kurtul Gülenç - Özgür Emrah Gürel

Yasanın Gözü
Bir Metaforun Tarihi
Michael Stolleis

Hegel'in Diyalektiği
Hans-Georg Gadamer

Olumsuzlamalar
Eleştirel Teori Denemeleri
Herbert Marcuse

Entelektüelin Siyasi İşlevi
Michel Foucault

Felsefe Sahnesi
Michel Foucault

Özne ve İktidar
Michel Foucault

Delilik Gemisi
Ali Akay

Dissensus
Politika ve Estetik Üzerine
Jacques Rancière

Naturans I: Yeni Bir Ontolojiye Doğru
Çetin Balanuye

Eleştiri Nedir?
Kendilik Kültürü
Michel Foucault

Aydınlanma, Devrim ve Romantizm
Modern Alman Politik Düşüncesinin Doğuşu, 1790-1800
Frederick C. Beiser

Fenomenoloji: İlk Temeller
Dan Zahavi

Varoluşçuluk, Fenomenoloji, Ontoloji
Der. Güçlü Ateşoğlu

Doğa Tasarımı
R.G. Collingwood

Hegel'in Felsefesine Eleştirel Bir Giriş
Ivan Soll

Clara
Doğanın Tin Dünyasıyla Bağlantısı Üzerine Felsefi Bir Novella
Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling

İçindekiler

Friedrich Nietzsche'nin 100. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla
25 Ağustos 2000'de Weimar'da Yapılan Konuşma 7

I. İnciller–Redaksiyonlar 13

II. Beşinci 24

III. Tam Sponsorluk 36

IV. Güneşler ve İnsanlar Üzerine 47

Ek: "Zenginlik Keyif Vermeli" 63

Şimdi de Ahlak Yeniden Düzenleniyor 75

Dizin 80

Friedrich Nietzsche'nin 100. Ölüm Yıldönümü Dolayısıyla 25 Ağustos 2000'de Weimar'da Yapılan Konuşma

Bugün, 2000 yılında, fiziksel ölümünün yüzüncü yıldönümünde; kendisinden sonra diye tarihlenmeleri gerekeceğini öne sürdüğü bin yılların birincisinin başında, Nietzsche hakkında nasıl konuşmalıyız? Tüm yaşamı boyunca ait olduğu ve oradan yazarlık ününün sonsuzluğuna atladığı yüzyılın kendisi gibi, acılarıyla ve büyüklüğüyle karşımızda durduğunu mu söylemeliyiz? Kendisinin bir insan değil, bir dinamit olduğuna ilişkin kendi yargısını mı paylaşmalıyız? "Etki-tarihi"nin dikkat çekiciliğini; henüz hiçbir yazarın seçkinciliği böylesine vurgulamadığını ve bayağılığı üzerine çekmediğini bir kez daha mı öne çıkarmalıyız? Nietzsche'yle birlikte narsisizm döneminin başladığı ve bu dönemin kendini önce "kitlelerin ayaklanması" ve daha sonra kolektivist "büyük politika" ve nihayetinde global pazarın diktatörlüğü olarak gösterdiği tanısını mı koymalıyız? Nietzsche'yle birlikte akademik felsefe tarihinin sona erdiğini ve düşünmenin sanat tarihinin başladığını mı kabul etmeliyiz? Yoksa yorum yapmaktan kaçınıp Nietzsche'yi okumalı ve hep yeniden okumalı mıyız?

Hanımefendiler ve Beyefendiler, ben Nietzsche'yi dil tarihinde bir felaket olarak betimlemek ve yazınsal bir

Yeni-İncilci olarak yaptığı müdahalenin, eski Avrupa'daki anlaşma ilişkilerinde bir dönüm noktası olduğu tezini kanıtlamak istiyorum. Marshall McLuhan'la birlikte, toplumlardaki insanlar arasında gerçekleşen anlaşmaların –özellikle, ne olduklarının ve nasıl etkidiklerinin– otoplastik [kendi kendini şekillendirebilen] bir anlamı bulunduğunu kabul ediyorum. Bu anlaşmalar gruplara, içinde salınabilecekleri gereksiz sözü verirler. Grupların, kendilerini onlarda tanıdıkları ve onlar sayesinde kendilerini yaklaşık aynı grup olarak yineledikleri ritim ve örneklerini belirlerler. Aynı olanın bengi yeniden dönüşünü bir müzikli-anlatı [*sprechgesang*] olarak sahneleyerek görüş birliği oluştururlar. Diller, çalgıcıları akort etmek ve uyuma sokmak için çalınmaları gereken, grup narsisti enstrümanlardır; kendilerini konuşanların seslerinin kendi kendini coşturmanın özgün tonlarında çıkmasını sağlarlar. Çoğu kez mesajın da tamamını oluşturan, tanıma melodisi sistemleridirler. Birincil olarak, bugün malumat [*Information*] iletimi olarak tanımlanan şey için kullanılmazlar, tersine, iletişim kuran grup-bedenlerinin [*Gruppenkörpers*] biçimlendirilmesine yararlar. Dil insanların kendi meziyetleri hakkında konuşabilmeleri için vardır –kendi meziyetleri hakkında kendi dilinde konuşabilmek eşsiz meziyeti de bu meziyetlerden birisidir. İnsanların dile sahip olmalarının en birincil ve en genel nedeni, keyfiyetler hakkında karşılıklı olarak birbirlerinin dikkatini çekmek değil, keyfiyetleri bir ululamanın içine yerleştirmektir. Tarihteki konuşucu-grupları, kabileler ve kavimler, kendilerine özgü deyimlerini psikososyal bir kazandıran oyun olarak kendi yararlarına oynayan, kendi kendilerini öven birimlerdir. Bu anlamda her türlü konuşma, teknikleşme söz konusu olmadan önce konuşucuların böyle kendilerini yüceltmelerine ve kendilerini yüksek görmelerine yaramıştır; teknik söylemler de, dolaylı yoldan da olsa, teknisyenlerin yüceltilmesiyle yükümlüdürler. Özeleştiri dillerinin temelinde yine kendini yüceltme işlevi

vardır. Mazoşizm bile eziyet edilenin kendini göstermesini bildirir. Bir dili, kurucu birincil narsist işlevine uygun olarak kullanan bir kimse, konuşmasıyla her zaman tek bir şeyi; konuşucunun başına bu dünyada tam da kendisi olmaktan ve bu dilin içinde ve bulunduğu bu konumda, kendi bedeninde bulunma meziyetini göstermekten daha iyi bir şeyin gelemeyeceğini dile getirir.

Bu noktada, tarihsel perspektifi dahilinde birincil narsisizmin, yeniçağın başlamasıyla birlikte silahlara ve klasiklere bakıp kalmış ulusların bir özelliği olmadan önce, ilkin sadece etnik gruplarda ve krallıklarda görüldüğü dikkate alınmalıdır. Bireye gelince, kendi kendini olumlayışının günahın gölgesinden çıkabilmesini uzun süre beklemesi gerekmişti –on sekizinci yüzyılda *amour-propre* [öz-saygı] olarak, on dokuzuncu yüzyılda kutsal bencillik olarak, yirminci yüzyılda narsisizm olarak, yirmi birinci yüzyıldaysa kendini dizayn etme olarak. Nietzsche modern dönemin biricik dil teorisyeni olarak, duayı kendine güvenen bir halkın yüksek duygusundan türettiğinde, muhtemelen bu temel ilişkiyi görmüştü. "Kendi kendisinden aldığı hazzı... bunun için kendisine teşekkür edilebilecek bir varlığa yansıtır. İnsan, bizzat kendine şükran borçludur: Bunun için bir Tanrı'ya ihtiyaç vardır."[1] Ve daha önceki bir vesileyle, daha genel olarak şunlar söylenmiştir: "Güzel bir çılgınlıktır konuşmak: Böylece her şeyin üstünde dans eder insan."[2] Dil, dinsel duygulanımın kendine müteşekkir oluş biçiminde yeniden yapılandırılmasında, konuşanlara yukarıda-oluşlarının gerekçelerini böyle yüksek sesle söylemelerini sağlayan bir mecra olarak belirlenmiştir. Bu yüzden kendi *modus vivendi*sini [*yaşama biçimi*ni] söylemek en seçkin söz-edimidir. *Par excellence* [*Kusur-*

1. *Der Antichrist*, No. 16, Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Werke*, Kritische Studienausgabe (KSA), Cilt 6, s. 182.
2. *Also Sprach Zarathustra* III, Der Genesende, KSA 4, s. 272 [Türkçe alıntı şu kaynaktan yapılmıştır: *Böyle Söyledi Zerdüşt*, Çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2022, III. Bölüm, s. 221].

suz] bir övgü jestidir. Seçkinliğin bu şekilde türetilişinde konuşmalar ve susmalar kendini ikrar eden bir yüksek duygunun kipleri olarak anlaşılırlar. Her ikisinde de varlığa yönelme yolundaki başarının kendi kendini ilan etmesi yayılır –konuşmada hakkın ve gücün bildirilişi, susmada, hiçbir savunmayı gerektirmeyen koşullarda sessiz kalabilmenin bildirilişi söz konusudur.

Hanımefendiler ve Beyefendiler, sevinç taşkınlığının ya da kendini olumlamanın dilbilimine ilişkin bu parça parça değinmeler bile, ister ideoloji eleştirisi ya da analitik felsefe, ister söylem teorisi [*Diskurstheorie*] ya da psikanaliz, isterse karşılaşma öğretisi ya da dekontrüksiyon olarak ortaya çıksın, yirminci yüzyılın teori oluşturan *communis opinio*sunun [*ortak kanaat*inin] dillere ilişkin olarak düşündüğü şeyi doğruluyor. Birinci örnekte burjuvazinin dillerinin aldatıcı genelleştirmeler olduğu gösterilmiştir; ikinci örnekte sıradan dilin anlatımlarına, metafizik tersine çevirmeler karşısında yeniden öncelik verilmiştir; üçüncü örnekte bilginin dil oyunları, erkin rutinleriyle ilişkilendirilmiştir; dördüncü örnekte bilinçdışı anlatım içeriği işaretlerinin arka planı araştırılmış; sondan bir önceki örnekteyse dil olayı, gereksinim duyan ötekinin bana yönelik çağrısıyla verilen ya da verilmeyen bir cevap olarak betimlenmiş; son örnekte de söylenen sözdeki anlamın tam varlığını zorla elde etmenin her zaman başarısız kaldığı kanıtlanmıştır. Bütün bu örneklerde dil, bir yoksunluğun ve tahrifin mecrası olarak, belki de aşırı-duyarlılığın ve telafinin, hesaplaşmanın ve terapinin bir aracı olarak anlaşılmıştır. Dil ve konuşulan söz, her yerde bir semptom ve sorun olarak görünmektedir. Dilin, kutlayan, çok şey vaat eden anlatım biçimlerinin otantik-olmayan ve başarısız kalan karakterini öne sürdüğü durumlar dışında, olumlamaların ve vaatlerin taşıyıcısı olarak kavrandığı görülmemektedir. Kabul edilen –burjuva, politik, akademik, hukuki, psikolojik– koşullarda konuşan her kimse her zaman zarardadır ve fazladan kullanılan

önesürümleri dengelemek ve durumu değiştirmek üzere kullandığı araçları aramak için gerekçeler uzamında nafile koşuşturup durur. Konuşan, borçlanır; konuşmaya devam eden, borcunu kapatmak için konuşuyordur. Kulak, kredi açmamak ve cimriliğini eleştirel bilinç olarak yorumlamak üzere eğitilir. İzleyen sayfalarda, Nietzsche'nin kendisinin sadece ilk taslaklarını çizdiği dil idesini kabul etmek ve bu ideyi çağdaş bir noktadan geleceğe uzatmak denemesine girişeceğim –bu sırada Nietzsche'nin "Tüm felsefemiz dil kullanımının düzeltilmesidir" kılavuz tümcesinin, eleştirel kavrayışın ötesine götüren anlamlarla yüklenmesi gibi bir etkiyi göze alıyorum.

I. İnciller–Redaksiyonlar

Denememiz açısından, modern dil ilişkilerini modern-öncesi dil ilişkileriyle karşıtlık içinde daha net olarak kavramak amacıyla önce bir adım geriye gitmemiz gerekiyor. Kültürler monarşik düzeye ulaştıkları anda –bunu sosyolojik evrim teorisinin dogmatik varsayımlarına özel bir inanç duymadan söylüyorum–, dilin kendi kendini övücü enerjilerinin artık doğrudan doğruya konuşucularla, en yaşlı kişi, rahip ya da ozan tiplerinde özelleşmiş olan önceden konuşucu makamlarıyla ilişkili olamayacağı açıktır. Bu enerjilerin, daha çok efendilerin ve kahramanların, tanrıların, güçlerin ve erdemlerin övülmesi dolaylı yolunu izlemeleri gerekir ki konuşucuya buralardan bir geri yansıma düşsün. Feodal çağın şairleri ve hatipleri [*Rhetor*] dolaylı övgünün dilbilgisinde eğitilmişlerdir: Şarkıyla övülenlerin merkezde, şarkıyı söyleyenlerin çeperde yer aldıkları yüksek duygu çevrimlerinin üretilmesini bilmek onların işidir. Onların ketumlukları, bağlı bulundukları sarayın ruh hali için gerekeni yapmak üzere kendilerini alçaltmalarını zorunlu kılar. Tam da erken yüksek kültürlerin konuşucu-egoizminin doğrudan anlatımına dikkat ettikleri ölçüde, ilksel-narsist konuşma canlılığına [*Elan*], büyük öteki için görev icabı duyduğu coşku sayesinde kendisini de övgüyü-alanın yakınına yerleştirmenin yollarını gösterirler.

Bu durum Hıristiyan İncil'i öğretme örneğinde, Avrupa'nın erken ortaçağ toplumlarının anlaşma ilişkilerine sıçraması örneği dışında bu kadar açık bir biçimde incelenemez. Burada iyi-haberci* [*Evangelist*] söz-edimlerinin –kurtuluşun Tanrı'nın oğlu tarafından bildirilmesinin ve etnik bir komünün kendi etki alanında olabildiğince çift değerlilik içermeyen katılıma inandırılmasının– konuşucuyu ve dinleyiciyi, paylaşılan bir ayrıcalığın kutlanmasından başka bir şeyin söz konusu olmadığı bir rezonans devresine nasıl soktukları, özel bir açıklıkla kendini gösterir. Dokuzuncu yüzyılda yaşamış bulunan Ren Havzalı Frank rahip-şairi Otfrid von Weißenburg, *Evangelien-Buch*'unda [İnciller Kitabı] Yeni Ahit'in halk dilinde yeniden yazılmasını, nihayet Frankların da şiirleştirilmiş bir İncil sayesinde sevinçli haberin tatlılığına, *dulcedo evangeliorum*a ulaşabilecekleri argümanıyla gerekçelendirmiştir.

> Birçok insan, kendi dillerinde yazmaya koyulduklarına ve birçokları kendileri için değerli olanı övme gayretine girdiklerine göre –neden bir tek Franklar çekinsinler ki Tanrı övgüsünü Frank dilinde bildirme denemesinden?
>
> Tanrı övgüsü tatlı gelsin sana, o zaman Frank dili de dizelerdeki vurgulu heceler, nicelik ve metrik kurallarla belirlenmiş olacaktır; evet, o zaman Tanrı bizzat senin aracılığınla konuşacaktır (... budur bizzat Tanrı'nın vaazı).
>
> (*Liber evangeliorum*, I, 1, V. 31-4; 41-2)[1]

Kendi dönemlerinde bir benzeri bulunmayan bu düşünüşlerin anlamı, etno-narsist bir işlemde yatmaktadır; Franklar bu işlemin yardımıyla –tarihteki büyük halklar olan Grekler ve Romalılarla eşit ya da onlara üstün olma iddiasıyla– dönemin dil tekniği düzeyinde bir yüksek

---

* *Evangelium* (Yun.): İncil, iyi haber anlamındadır. İsa'nın hayatını anlatan İnciller. Tanrı'nın insanlığın kurtuluşu için oğlunu yeryüzüne gönderdiğinin müjdesidir. (ç.n.)

1. Otfrid von Weißenburg, *Evangelienbuch*, Seçmeler, Eski Yüksek Almanca / Yeni Yüksek Almanca, Yay. Haz., Çev. (ve yorumlayan) Gisela Vollmann-Profe, Stuttgart, 1987, s. 37.

duygu kolektifi [*Hochgefühlskollektiv*] biçimlendireceklerdi. Alman dilindeki manzum-İncil, dinî-politik bir övünme sisteminin kurulması için ileri bir hamle olarak sunar kendini; bu hamle, uyakta ve ritimde bir telafi saatinden sonra, poetik açıdan olanaklı olanın sanatına katılır. Böylelikle gelecekte, *gloria Francorum* [Frankların zaferi] imgesinde, Tanrı'nın yüceltilmesi ile imparatorluk poetikası arasındaki çağdaş bağlantının eksik olmaması sağlanacaktır. Otfrid, aynı anlayışla, Ludwig den Deutschen'a [Alman Ludwig'e] ithafında, onun Kral Davud'a denk olduğunu söyler –bu söz-ediminde de iki övgü işlemi, kralın övülmesi ve halkın yüceltilmesi tek bir yüceltme etkisinde bir arada yürümektedir. Otfrid böylelikle, dil kendiliğinden bir övgü aracı olduğu sürece, dilin özüne itaat ettiğine inanmaktadır: Tanrı'yı övme örneğinde en inandırıcı biçimde ortaya çıkmaktadır bu: "Diğer bir deyişle o (Tanrı), onlara (halklara), dil aracını (*plectrum linguae*) verdi ki bu dilde onun övgüsünü çınlatsınlar diye" (Liutbert'e ithaf). Öven, övgü nesnesinin pırıltısına katılarak övülmeye değer olur; şair, aynı fikri İncil destanının* giriş duasında da dile getirir.

> Bir tek sensin, var olan tüm dillerin efendisi... Senin gücün onların tümüne dili verdi ve onlar –ey uhrevi saadet!–, kendi dillerinde sürekli seni düşünmek, seni sonsuza dek övmek, seni bilmek ve sana hizmet etmek için sözcükler biçimlendirdiler.
>
> (*Liber evangeliorum*, I, 2, V. 33-8)

Bu yardım çağrısında dikkate değer olan, bilmenin de övgü-niteliğindeki işlevin hizmetine alınması değildir sadece; insanlığın bütün dilleri bir arada Tanrı'nın narsisizmi için araçlar olarak belirlenmişlerdir. Bu narsisizm, insani anlatımların dolayımı üzerinden durmak bilmez bir kendini kutlamaya, yani kendine geri döner. Tanrı'da kendini övme

---

* İncil'deki konuları manzum biçiminde işleyen ve yanında simgesel yorumlarını da veren bir kitap. (ç.n.)

güzel kokudur. Dilin anlamı kutlamaktır ve kutlamayı unutan her dil, tamamen anlamsızdır. Bu Tanrı-dilbilimsel [Teo-linguistik] düzenlemedeki tek aksayan yön, Tanrı'nın şimdi tam da eski yüksek Almancada da, ilahi olanın kendisiyle ilişkilerinin dilbilgisel ve melodik standartlarına henüz tam olarak uygun düşmeyen bir *lingua agrestis*te [köylü dili], bir köylü deyiminde övülmesi gerektiği olgusundan kaynaklanır. Otfrid'in Tanrı'yı Güney-Ren-Frank diyalektinde övme cesaretini gösterebilmesi için, tüm Frank gururunu ortaya koyması gerekir. İncil'i düzeltmek aklının köşesinden bile geçmese de *theotiske** şiveyi poetik tashihler yoluyla İncil'e yatkın hale getirme zorunluluğunu bir o kadar açıklıkla görmektedir –bu kavrayış, Luther'in *Kitab-ı Mukaddes* çevirisinden önceki dil yaratıcı başarımların en önemlilerinden birine yol açmıştır. Otfrid'in, kanonik İncillerden, bütün aşamaları geçen tek bir anlatı metni biçimlendirme projesine soyunduğunda herhangi bir gerekçelendirme zorunluluğu duymadığına dikkat edelim. Sıradan kişilerin kutsal yazıyı okumalarının henüz tartışma konusu olmadığı bir çağda, melezleyici-didaktik biçimler de İncil-uyumlandırmalı denilen biçimler gibi ortaya konabiliyordu ve kutsal [*Sakral*] türler olarak yeterince meşrulukları vardı. Suriyeli Tatian'ın yapmaya hakkı olan şeyi soylu bir Frank'ın da yapmaya hakkı vardı. Yazara daha çok, İncil destanını beş kitaba ayırması gerekçelendirmeye değer olarak görülüyordu:

> Az önce sözünü ettiğim bu beşi, sadece dört İncil kitabı bulunmasına karşın, onların dört oluşunun kutsal çift sayılığının, bizim beş duyumuzun tek sayılığını kutsaması ve içimizdeki ölçü dışı her şeyi... dönüştürüp göğe yükseltmesi yüzünden, ayırdım. Görme, koklama, dokunma, tatma ve duyma yoluyla eksik kaldığımız şey de budur: İncil metnini anımsamak yoluyla (*eorum lectionis memoria*) kendimizi yozlaşmışlığımızdan arındırırız.[2]

* *Deutsch* (Alman) sözcüğünün bilinen en eski biçimidir. (e.n.)

2. Mainz Başpiskoposu Liutbert'e ithaf yazısı, *a.g.e.*, s. 19-21.

Elbette, burada da iyileştirilmeden geçirilmesi gereken İncil'in kendisi değil, Franklar ve insanlar olarak doğal beş duyuya sahip oluşlarıyla kutsallaştırıcı metne yaklaşan ve bu yüzden –şaire inanacak olunursa– dört orijinal-İncil'den çok, Almancada beş kitaplık İncil manzumuna gerek duyan okurlar ve dinleyiciler kitlesidir.

Alman dil tarihinin bu epizodu, Nietzsche'nin kendini açıklayışından çok önce, 1010 yılı dolaylarında gerçekleşirken; Batı geleneğinde kendi kendini övme ilişkileri tarihinden rastgele vereceğimiz bir sonraki örnekte, bengi yeniden dönüş öğretmeninin müdahalesiyle arasında sadece yetmiş, seksen yıl bulunan bir vakayı öğreneceğiz. İncilleri-iyileştirme sorunu hâlâ gündemdedir, –üstelik bu defa büyük ölçüde karmaşık kipte bir sorun haline gelmiştir, çünkü şimdi kolektif kendini övmeyle birlikte, aynı zamanda bireysel olarak kendini yüceltme arzusu da ön plana çıkmaktadır. Söz konusu deneyin yapıldığı yer, 1810 dolaylarında Amerika Birleşik Devletleri'dir. İncillerin redaktörlüğüne soyunan kişi de, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin redaktörlüğünü yapan Thomas Jefferson'dan başkası değildir; Jefferson bu tarihlerde ABD'nin Devlet Başkanlığını ve Başkan Yardımcılığını yaptığı uzun görev sürelerini geride bırakmıştır. Jefferson, Washington'daki görev yıllarından sonra Virginia eyaletinde, Monticello'daki malikanesine geri dönmüş ve sonraki kuşaklara bıraktığı imgeyi düzeltmeye adamıştır kendini. Bu değinmeler, karşımızda olağanüstü bir ulusal-dinsel dil-pragmatiği bulunduğu sezgisini desteklemek için yeterlidir; üstelik güncel "halklar ailesi"ndeki politik birimler içinde, günümüze dek en verimli kendini övme kolektifini ABD'nin oluşturduğunu da biliyoruz; diyebiliriz ki bu toplumun kuruluş koşullarından biri de yüceltici üstünlük sıfatlarının kullanılması karşısındaki kültürel engellerin ortadan kaldırılmasını, demokratik bir biçimde kendi kendine gönderme yapmak suretiyle olabildiğince hızlandırmaktı. ABD (elbette sadece İngiliz tahtından değil) mütevazılıktan bağımsız olunduğunun ilan edilmesinin ürününden

başka nedir ki? Şimdi, Hıristiyan müjdesinin de Amerikan zaferinin [*Glorie*] gereksinimlerine ne denli etkili bir biçimde uydurulduğunu gördüğümüzde, hiç şaşırmayacağız. Jefferson, Washington'daki ilk başkanlık görevi süresinde, işinin olmadığı bazı gecelerde, bir dizi Yunanca, Latince, Fransızca ve İngilizce Yeni Ahit nüshasından makasla parçalar kesmiş ve bu parçaları, İncil'in yeni bir versiyonunu oluşturmak üzere boş bir deftere yapıştırmıştı. Bu çabası daha 1795'te Üniteryan teolog ve yazar Joseph Pristley'le yaptığı bir mektuplaşmaya dayanıyordu; ama yıllar süren kesintilerden sonra ancak tahminen 1820 dolaylarında sonuçlanabilmişti. Jefferson'ın iki kez baştan sona üzerinden geçtiği bu kes-yapıştır çalışmasının ürünüyse, *The Life and Moral of Jesus of Nazareth* [*Nasıralı İsa'nın Yaşamı ve Ahlakı*] başlığı altında kamuoyuna sunulmuş ve *Jefferson Bible* [Jefferson İncil'i] adıyla tanınmıştı. Redaktör, makasla yaptığı bu çalışmada geleneksel metindeki kullanılabilir ve kullanılamaz parçaları ayırt etmenin kıstaslarına sahip olduğundan emindi herhalde. Jefferson, dekoratif tektanrıcılığı ve Philadelphialı aşırılığıyla Amerikan Aydınlanması'nın bir temsilcisi olarak, İncil sorununun Aydınlanma'nın doruk noktasındaki konumuna tanıklık ediyordu. Klasik anlam stoklarından yararlanarak kendini yüceltme gereksiniminin bu Hıristiyan-hümanist centilmende daha önce görülmedik bir canlılıkta depreştiğini; ama bu gereksinimin ancak tarihsel İncillerdeki uzun pasajların imha edilmesiyle doyurulabileceğini görebiliriz. Amerikan ve Fransız devrimlerinden sonra İncil yazımındaki dil oyununu hâlâ kazandıran bir oyun olarak sürdürmek isteyen kişi, her şeyden önce bazı şeyleri atmasını bilmeliydi. Neo-hümanizmin anlamı budur: Eski İncil'de hümanist ve yurttaş [*Bürger*] olarak kendi kendini yüceltmekle bağdaşmaz hale gelmiş olanı imha edebilmek. Bu operasyon için, geceleri makamında kalıp, elinde makasla Yeni Ahit'in dört değişik dildeki altı kopyasından sayfaları kesip parçalayan ve kestiği parçaları, çağdaş rasyonelliğin ve duygusallığın alıntılanabilir bir İncil özeti taleplerine

karşılık verecek bir sevindirici haber özel nüshasına yapıştıran bir Amerikan devlet başkanı tasavvurundan daha etkileyici bir imge yoktur. Jefferson'ın, bu İncil redaksiyonunu –ya da kendi deyişiyle, bir özetin ya da bir *syllabus*ın* hazırlanmasını– *hairesis* [sapkınlık, sapma] bir dogmalar ve gelenekler bütünüyle ilişkide seçmeci bir kibir anlamına geldiği sürece, bu ilksel anlamıyla bir sapkınlık olarak anlamayışı, felsefi ihtiraslarının karakteristik özelliğidir. Jefferson daha çok, saf bir metni sonraki eklemelerin neden olduğu bulanıklıklara karşı yeniden kuran, gerçek yazılı içeriğin küratörü olarak sunmaktadır kendini. Jefferson, bu Aydınlanmış redaktör, İsa'nın kabul edilemez sözlerini, İsa'nın, Jefferson tarafından uygun bulunularak alıntılanmak istemiş olsaydı söylemiş olması gerekenlerden, yani İsa'nın müminlerin sempatizanlara dönüştüğünü önceden görmüş olsaydı hiç kuşkusuz söyleyecek olduklarından enerjik bir naiflikle ayırmaktadır. Gerçekten de modern bir İsa sempatizanı, Hıristiyan geleneğiyle tüm bağlantılarına karşın, Rönesans'tan beri geliştirilen dünyevi kendini yüceltme fırsatlarıyla süreklilik içinde kalmaya önem veren, Avrupa-Amerikan Aydınlanmasının taşıyıcısı biri olarak tanımlanabilir. Jefferson da Yeni Ahit'teki tümcelerden arta kalan sefil ama hümanistler tarafından da hâlâ alıntılanabilir yığından parçalar kesme zahmetine girerken, tam da bunu düşünmektedir. Böylece Jefferson daha 1813 Ekim'inde John Adams'a başarı haberini gönderebilmiştir:

> Geriye kalan, insanlara sunulmuş gelmiş geçmiş en yüce ve en iyilik verici ahlak kuralları bütünüdür. Bu operasyonu kendi kullanımım için henüz tamamlamış bulunuyorum; basılı kitaptan ayetleri satır satır kestim ve bir gübre yığınındaki elmaslar gibi hemen göze çarparak öne çıkışlarıyla İsa'ya ait oldukları apaçık ortada olan malzemeyi bir araya getirdim. Sonuç, saf ve uydurulmamış öğretilerle dolu 64 sayfalık bir defter oldu...[3]

---

* *Syllabus*: Papa'nın hazırladığı, günah sayılan davranışlar listesi.

3. *The Jefferson Bible*, F. Forrester Church'ün "Giriş" yazısı ve Jaroslav Pelikan'ın "Sonsöz"üyle Almancaya Çev. Peter Sloterdijk, Boston, 1989, s. 17.

Jefferson, Hollandalı aydın ve Üniteryan din adamı Francis Adrian van der Kemp'e yazdığı bir mektupta, adam İsa'yla ilişkilerini daha ayrıntılı bir biçimde açıklıyor:

> Benim böylesine hayran kaldığım, karakterinin masumluğu, ahlaki kurallarının saflığı ve yüceliği, benzetmelerinin anlamlılığı, savunma konuşmalarının güzelliğidir, elbette, zaman zaman, Doğululara özgü abartmalarına biraz hoşgörü göstermek gerekiyor. Oysa benim övgülerim, herkesin kabul etmeyeceği bir postüla [koyutlama] üzerine kuruludur. Biyografilerini yazanların İsa'ya atfettikleri sözler ile konuşmalar arasında, güzel hayalgücüne, dürüst ahlaklılığa ve sevimli iyilikseverliğe ilişkin bölümler buluyorum; ama başka bazı bölümler de öylesine cahilce, öylesine saçma, öylesine gerçekdışı, şarlatanca ve hilekârca ki, aynı insanda böylesi tutarsızlıkların bulunmasına akıl erdirmek olanaksız görünüyor. Bu yüzden altını cüruftan ayırıyorum ve altını ona geri verip geri kalanını da havarilerden bazılarının aptallığına ve alçaklığına bırakıyorum.[4]

Bu açıklamanın ışığında, *Jefferson Bibel*'ın günümüzdeki editörü Forrester Church'ün yaptığı gibi, Monticellolu bilgenin sadece düşünülebilir [*intelligible*] İsa'yı aradığını ve bu yüzden tarihsel İsa'yı es geçmek zorunda kaldığını öne sürmenin bir anlamı kalmıyor. Jefferson ne tarihsel ne de düşünülebilir bir İsa arıyordu; onun aradığı, paylaşılan ahlaki değerleri eline geçirmekle konuşucunun da kesinlikle kazananlardan biri olacağı bir övgü nesnesiydi; Jefferson kendi çıkarını sağlama almak için başvurulabilecek ve övgüyü yapanın, kutsal değerler kaynağından yararlanmak suretiyle prestiji-paylaşan biri olmasına izin veren ruhani bir öğretmen arıyordu. Böylesi sembolik kâr beklentilerini ise Aydınlanma'daki zihniyet dönüm noktasından sonra artık kısaltılmamış bir Yeni Ahit'le yerine getirmek olanaksızdı ve bu yüzden akıllı redaktörün İncil'deki haberler ve efendinin sözleri bütününden, kendisini başka akıllıların karşısında küçük düşürecek ve

4. *A.g.e.*, s. 28.

ona tarikatçı biri ya da aynı anlama gelen, bilişsel açıdan kaybeden biri olma kötü ününü kazandıracak ne varsa yok etmesi gerekiyordu. Daha sonraları Leo Tolstoy, tamamen benzer güdülerle ve benzer araçlarla Yeni Ahit'in kendine özel bir versiyonunu oluşturmuş ve bunu bir tür "Beşinci İncil" olarak sunmuştu: İncil yazıcılığı ile Aydınlanma'nın bir arada yaşamasının Rus tarzıydı bu.[5] Modern insanlar artık İncil yazarlarını tanımazlar, onlar sadece klasik yazarları bilirler. Klasik bir yazarı alıntılayan kişi, mütevazı da olsa kesin bir kazanç elde eder; buna karşılık toplumda Mesih'e gönderme yapan, itibarının azaldığını görür. Gerçekten de Aydınlanma, bilginin ve eleştirinin mükâfatını sürekli kendi hesabına geçiren ve kültürel servetini sergileyen bilişsel kazananlar için bir dil oyunudur; öte yanda inanç ise giderek daha çok bir utanç bariyerinin arkasına saklanır, insanlar bu bariyerin arkasına ancak kendi aralarındayken ve üstelik Aydınlanma'nın artırılmış övünme potansiyelinden vazgeçmeye hazır olduklarında geçebilirler. Ama Jefferson, utançlarla ve kaybedenlerin dil oyunlarıyla sıkıntıya girecek bir adam değildir. Dolayısıyla onun Aydınlanma'nın kazananları için kutsal yazı üzerinde yaptığı redaksiyonda ne İsa'nın kıyamete ilişkin tehdit edici konuşmalarına ne onun mucizevi iyileştirmelerine ilişkin haberlerin büyük bölümüne ne de yeniden dirilmesine ilişkin hikâyelere yer vardır –Jefferson'ın arındırılmış İncil'i, İsa'nın birkaç dostunun mezarın önüne bir taş yuvarlamalarıyla ve kendi yollarına gitmeleriyle son bulur. Jefferson bir metin-aranjörü olarak, yeniçağın yazınsal buyruğunu uygular: Efsanenin yerini novella almalıdır! Bu yüzden şimdi, ilahi faillerin yerine dünyevi aktörleri koymak gerekir. İsa da sadece bir roman kahramanı ve tartışmanın bir tarafı olabilir.

Genel olarak modern kahraman övgüsü, övgü-niteliğindeki işlevlerin giderek artan bir biçimde bilimsel öncüllere

5. Krş. *The Gospel According to Tolstoy*, Yay. Haz. ve Çev. David Patterson, Tuscaloosa ve Londra, 1992.

bağımlı hale gelmiş olmalarının ve politik doğruluğun buyruklarına uyma zorunluluğunun yarattığı güçlükle başa çıkmak zorundadır. Şimdi her övgü konuşmasının yan etkilerini göz önünde bulundurmak ve dolaylı kendi kendini yüceltmenin kırılma indisini hesaba katmak gerekmektedir. Ama ana kural, tüm övgü-niteliğindeki anlatımların ontolojik açıdan doğru kalmak zorunda olmaları ve dünyaüstünden [*überwelt*] içkinliğe fiilî müdahaleler olduklarını iddia edememeleridir. Övmenin hareket alanları giderek daralmaktadır; kendini dolaylı yoldan övmenin yüksek kültürel stratejisi, yatırımcıda narsist gelirin düşmesiyle birlikte yükselen maliyetlere yol açmaktadır. Günümüz etikçilerinin kullandığı biçimiyle hümanizm deyimi bu keyfiyeti özetlemektedir: Bu deyim bütün konuşuculara, ortalama bir depresyondan pek de farklı olmayan dengeli bir kendini olumlamaya geri çekilmeyi önermektedir. Bu mahcubiyetten bir çıkış yolunu ancak yirminci yüzyılın kitle kültürü gösterecektir; yirminci yüzyılın kitle kültürü, kendi kendini övmeyi olağanüstü başarımlarla ve yüksek hayranlık duyma kıstaslarının kullanılmasıyla olan bağlarından koparacak ve böylelikle, ilkel yüksek duygunun işbirlikçilerden oluşan bir izleyici kitlesinin dizginlerinden boşanmış ve alkışlamaya kararlı bir halde onu beklediği sahneye çıkmasına izin verecektir. Jefferson için henüz ufukta böylesi kolaylıklar görünmemektedir. Jefferson yüksek duygu söyleminin taleplerini karşılayabilmek için, kurtarıcı özetler dolambaçlı yolu üzerinden, kendi övgü-niteliğindeki coşkusunu yine kutsal yazılarla ilişkilendirmek ve geleneğin yüksek örneklerine geri dönmek zorundadır. Bu yüzden, mektuplaştığı kişilerden birine şunları yazabilmiştir: "Ben bir Hıristiyan'ım, ancak sadece onun herkesin öyle olmasını istediği anlamda: Onun öğretilerine ciddiyetle bağlı... ve kendine her tür insani mükemmelliği atfederek (*ascribing to himself every human excellence*)..."[6]

6. *A.g.e.*, s. 30.

Jefferson'ı, ikiyüzlülüğünün spontane ve tutarlı olması kurtarıyor. Jefferson'ın, geleneğin gübre yığınındaki elması yakalaması, eski Avrupa mirası karşısındaki artan Amerikan seçmeciliğini gösteriyor. Kudüs, Roma, Cenevre ve Wittenberg'den edilen anlam ithallerinin de Amerikan gümrüğünden geçmesi gerekiyor.

Jefferson'ın İncil redaksiyonundan, Hıristiyan geleneğinden kaynaklanan açıklanabilir öncelik konumlarının kazanılmasının önkoşullarının, daha Nietzsche'nin müdahalesinden yaklaşık bir yüzyıl önce problematik hale geldiğini öğreniyoruz. Batı kültüründe bin beş yüz yılı aşkın bir süre düpedüz iyi ve çoğu zaman da kazançlı haber [*Nachricht*] olarak kalanın –insanın dünya dışı Tanrı'nın akrabalık sistemine alınmasının amentüsünün– artık giderek artan bir biçimde haberciler için kaybettiren bir oyun olduğu görülüyor. Bu türden haberler için başkalarına aktarma koşulları artık çok değişmiştir; böyle bir haberin sözcüsü, yeniçağdaki söz alarak kârlı çıkma yöntemlerini henüz iyice öğrenmemiş biri olarak artık fazlasıyla belli ediyor kendini.

II. Beşinci

Nietzsche, 13 Şubat 1883'te, 38 yaşındayken, Rapallo'dan, Chemnitz'deki yayıncısı Ernst Schmeitzner'e taktik olarak stilize edilmiş bir mektup kaleme almıştı:

> "Çok saygıdeğer yayıncı Bey,
> ... Bugün size iyi bir haberim var: *Nihai* bir adım attım –ve bu arada demek istiyorum ki size yararlı olacak bir adımdır bu. Küçük bir eser söz konusu (yüz kitap sayfasını ancak bulur), başlığı ise
>
> Böyle Söyledi Zerdüşt
>
> Herkes İçin ve Hiç Kimse İçin Bir Kitap.
> Bu bir 'edebi eser' ya da beşinci bir 'İncil' ya da henüz bir adı bulunmayan bir şey: Uzun süredir verdiğim ürünlerin en ciddisi hem de en neşelisi ve herkese hitap ediyor. Bu yüzden inanıyorum ki, 'etkisini hemen' gösterecek..."[1]

Aynı yılın 20 Nisan'ında Nietzsche, Roma'daki Malvida von Meysenbug'a şöyle yazıyordu:

> Harika güzellikte bir hikâye: Tüm dinlere meydan okudum ve yeni bir "kutsal kitap" yazdım! Ve tüm ciddiyetimle söylüyorum ki gülmeyi de dine almasına karşın, herhangi bir kutsal kitap kadar ciddi.[2]

---

1. Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Briefe*, Kritische Studienausgabe, Cilt 6, Münih, 1986, s. 327.
2. *A.g.e.*, s. 363.

24 Mayıs'ta Karl Hillebrand'a yazdığı bir mektupta Nietzsche, *Zerdüşt*'ün ilk bölümüne dikkat çekiyordu:

> Düşündüğüm, katlandığım ve umduğum her şey bunun içinde ve şimdi yaşamımın *haklı çıkarılmış* görüneceği bir biçimde yer alıyor. Sonra yine kendimden utanıyorum; çünkü böylelikle insanlığın bahşedebileceği en yüksek taçlara elimi uzattım.[3]

Bir yıl sonra "en yüksek taçlar"a uzanma ifadesi, Nietzsche'nin hâlâ aklındadır ama bu ifadeyi şimdi "ihtiraslarının aptal ve sahte dili"ne atfetmektedir.[4] *Zerdüşt* dönemindeki bütün mektuplaşmaları, yazarının gönlünde eşsiz bir şey olarak yatan bir eserin bitirildiğine ilişkin küçük birer müjde niteliğindeki haberlerle doludur. Bu dönemde "iyi haber"i aktarma görevini üstlenenler İtalyan ve İsviçre posta teşkilatlarıdır.

Nietzsche'nin eski Avrupa İncil geleneğinden kopuşu, konuşmanın dolaylı yoldan övgü-niteliğindeki işlevlerinin, Aydınlanma'nın belirli bir aşamasından itibaren deist ve kültürlü Protestan tavizlerle artık daha fazla güvence altına alınamayacağını gösteriyor. Hâlâ konuşucuya "every human excellence" [her tür insani mükemmelliği] atfetmeye ya da en azından yüce avantajlardan dolaylı yoldan yararlanmasını güvence altına almaya olanak veren bir dil arayan kişi, Jefferson'ın eklektizmini aşan anlatım stratejileri geliştirmek zorundadır. Modernlerin iletişiminde olduğu gibi basitçe küçük düşürücü mucize haberlerini kesip atarak sıkıntılı durumlara düşmekten kaçınmak gibi bir şey artık geçerli değildir; artık seküler ya da hümanist olarak biçimlenmiş bir kamu önünde her konuşmacının foyasını ortaya çıkaran, öfkeden köpüren kıyamet vahiylerini ve peygamberce tehdit konuşmalarını bir kenara atmak da yeterli olmamaktadır. Markos İncil'i 9.42'de, "Bana iman eden şu küçüklerden *biri*ni kim suça

3. *A.g.e.*, s. 380.
4. *A.g.e.*, s. 497.

sürüklerse, boynuna iri bir değirmen taşı bağlanıp denize atılması kendisi için daha iyidir!" demeyi uygun görmüş İsa gibi bir otoriteye, toplumda artık kim gönderme yapabilir? 1888 yılında bir yorumcu buna sadece "Ne kadar da *müjdeci*! [*evangelisch*]"[5] diye değinmekle yetiniyor. Makas artık konuşucunun iyi haberi başkalarına yayarken kendine duyduğu saygıyı kurtaramaz –İncil'in geriye kalan kısmının ciddi bir inceleme karşısında tutunamayacak bir şey olduğu anlaşılıyor. Mitolojiden arındırılması bile artık İncil'in ayakta kalmasına yardımcı olmayacaktır. Güzel konuşmaların onlardan kaynaklandığı pınarlar artık çok bulanık, çok kuşkulu, çok bayağı olmuşlardır. Onların ateş püskürten evrenselciliğinden ve tehditlerle yüklü iyilikseverliğinden duyulan huzursuzluk artık uzun süre gizlenememektedir. Eğer "iyi haber"ler hâlâ mümkün olacaklarsa ve aktarılabilir oluşlarının koşullarını bir kazananlar-zinciri içinde yerine getireceklerse yeniden yazılmaları gerekmektedir –kabul edilemez metinlerle sıkıntılı durumlara düşüren benzerliklerden kaçınacak kadar yeni, ama bildik İncil varlığının en azından biçimsel devamı olarak algılanabilecek kadar da benzer olmaları gerekmektedir. Bu yüzden, bir konuşmanın konuşucu için kazanç beklentisiyle ilan edilebilecek bir yeni versiyonuna, öncelikle ancak eski biçimlerin yıkılması yoluyla ulaşılabilir: Yeni sözler konuşabilen insan, eski sözcüklerle işitilmedik söyler söyleyebilen birisidir. Ama Nietzsche salt bir İncil parodicisi olmak istememektedir; sadece Luther'i Dythrambos'la sentezlemek ve Musa'nın tabletlerinin yerine Zerdüşt'ünkileri geçirmek değildir niyeti. Nietzsche için asıl önemli olan, ikrar ilişkilerini ve alıntılama zincirlerini bütünüyle yeniden düzenlemektedir; onu ilgilendiren, bir ikrar ile bir alıntı arasındaki farkı yeniden gözden geçirmektir. *Zerdüşt*'ün yazarı, dilin övgü-niteliğindeki gücünü yeniden kökten açığa çıkart-

5. Friedrich Nietzsche, *Der Antichrist*, No. 45.

mak ve metafizik olarak kodlanmış hıncın damgasını bastığı kısıtlamalardan bu gücü kurtarmak istemektedir. Nietzsche'nin, dostu Franz Overbeck'e "bu kitapla şimdiye dek sözcüklerle yazılmış olan her şeyi *aştığımı*..." diyerek verdiği güvencede bu niyet dile gelmektedir. Ve Nietzsche aynı kişiye "şimdi, büyük bir olasılıkla *Avrupa'daki en bağımsız adam benim*"[6] saptamasını yaptığında da bu niyet önkoşul olarak vardır.

Bu bağımsızlığın düzeyi, –ya da daha iyi bir deyişle– operasyon alanı, Nietzsche'nin *İnsanca, Pek İnsanca* yıllarından beri bizzat üzerinde gerçekleştirdiği agresif bir [tinsel] alıştırma sırasında uyguladığı bir içgörünün sonucudur. *Şen Bilim*'in yazarı, hıncın dünya yaratmanın bir biçimi ve üstelik şimdiye kadarki en güçlü ve en zarar verici biçimi olduğuna inanmıştı. Bu olgu, eleştirel yazar onu ne denli keskin bir biçimde dikkate alırsa o denli kapsamlı ve devasa bir biçimde belirginleşmektedir: Şimdiye dek yüksek kültür, din, ahlak denilen her şeyde dünyayı yorumlamanın hınca ilişkin kipi [*Modus*] hâkimdir: Kendini bir çağ boyunca ahlaki dünya düzeni olarak sunmasını bilen her şeyde hıncın el yazısı vardır. Bu çağda, dünyanın iyileştirilmesine bir katkıda bulunduğunu öne süren her şey de bu zehirden nasibini almıştı. Düşünürün aklına bin yılın içgörüsü gibi çöken felaket çıkarım, metafiziğin biçimlendirdiği her türlü konuşmanın, akıl yürütmekten nefret eden [*misologischen*] bir çekirdek tarafından kendine doğru çekildiği çıkarımı, buradan kaynaklanmaktadır. Klasik bilgelik öğretileri, onlarla bağlantılı modern teorilerle birlikte, bir bütün olarak var olan hakkında kötüleyici konuşma sistemleridir. Bunlar, ihmal edilmişlerin saflarında dünyaya, iktidara ve insanlara kara çalmaya yararlar ve şanslı güçlerin, kendi kendini öven konumların küçük düşürülmesini hedeflerler. Asya ile Avrupa arasındaki yüksek kültürler,

6. Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Briefe*, s. 497.

terazinin kefesine son sözlerini koyduklarında, istisnasız olarak yaşamda kendilerini zarar görmeden tutmak isteyenlerin diliyle konuşurlar. Şimdiye kadar ahlak denilen şey, intikamın evrenselciliğidir. Metafizik konuşmanın, geçerli bilgelikte, bilimde ve dünya deneyimine sahip olmada beraberinde ortaya koymak istediği şey de ilk eğilimine göre özellikle karşıtının aşağılanması uğruna kendisinden iyi söz edilen bir üst ve karşı dünya adına, gerçeklikten [*Wirklichkeit*] aşağılayarak söz edilmesidir. Böylelikle, bu aynı zamanda zayıfların ve budalaların, zayıflıkları ve budalalıklarıyla övündükleri intikam gereksiniminin kendinden iyi söz etmesidir. Metafizik-dinî konuşmada hor görülesi olan, sinsice tersyüz edilmiş bir kendi kendini öven güce dönüşür.

Nietzsche'nin, Sokrates ve Platon'un yanı sıra özellikle havari Pavlus'u da bir saptırma dâhisi olarak teşhis etmiş olmasının ve Nietzsche'nin, Pavlus'un müdahalesinin zengin sonuçlarından, kendi düzeltisini bir gelecek tarihinin ekseni olarak belirlemek için gereken ölçütü türetmesinin burada daha ayrıntılı olarak irdelenmesi gerekmiyor. *Zerdüşt*'ün yazarı, bu fonun önünde, metafizik ince erkek sesinin devre dışı bırakıldığı alternatif bir haber zincirinin ilk halkasını formüllendirmeye koyuluyor. Bu manevra açısından, Nietzsche, kendi dönemsel konumunun bilincindedir; gelecekteki dil akımlarını hınçtan koparmanın ve övgüsel enerjileri yeniden kanalize etmenin "dünya-tarihsel" bir eylem olduğunu bilmektedir; ama bu büyüklükteki operasyonların çok zaman gerektirdiklerinin de bilincindedir; ana düşüncesinin sonuçlarını gözlemleyemeyecek oluşunu, inancı uğruna çektiği acıların bir parçası olarak görmektedir: 1864 Mayıs'ında Venedik'ten Overbeck'e yazdığı mektupta, kendi kendisiyle usulca alay ediyor: "Kendimden o kadar çok şey istiyorum ki; yapmış bulunduğum şeye karşı nankörlük ediyorum; ve bunu, bin yılların benim adıma en büyük adaklarını adamalarını sağlayacak kertede yapmadığımda, kendi

gözümde hiçbir yere varmış sayılmam."[7] Aynı yılın Eylül ayında Nietzsche, Heinrich Köselitz'e şu itirafta bulunuyor: "Zerdüşt'ün şimdilik sadece son derece kişisel bir anlamı var: O benim 'ruhunu yüceltme ve yüreklendirme kitabım' –bunun dışında herkes için karanlık ve gizli ve gülünç."[8]

Bir "ruhunu yüceltme kitabı", bir "kutsal kitap", bir bağımsızlık ve aşma kitabı, "tam bir dağ havası kitabı"[9], bir "Ahit"[10], bir "beşinci >İncil<": Nietzsche'nin yazınsal "oğul Zerdüşt"e koyduğu etiketler, metnin kendisi gibi, yeni bir vesileyle dönüştürülen dinî-dilsel gelenekler dağarından yararlanıyor. Bu tür anlatımların yeniden alınmasının asıl nedeniyse, retorik-parodici düzlemin öte yanında yer alıyor. Nietzsche, "evangelium" [İncil: İyi haber, müjde] kavramının içinin şimdiye dek yanlış örneklerle doldurulduğunun, çünkü Hıristiyan geleneğinde iyi haber olarak yayılan şeyin, dilin pragmatik değeri ve tavrı gereği sadece kötüleyici konuşmanın bir zaferi olabileceğini anlatıyor. Eski İncil-dörtlemesi, Nietzsche'nin gözünde, intikamcıların ve rahatı yerinde olanların yararına dünya hakkında kötü konuşulmasının bir el kitabından başka bir şey değildir; ona göre bu el kitabı, metafizik çağın *par excellence* iktidar düşkünü kastı, rahip-teologlar, Hiç'in avukatları ve onların gazetecilerden ve idealist filozoflardan oluşan artçıları tarafından yazılmış ve yorumlanmıştır; Eski İncil-dörtlemesi yenilgileri başarılar olarak göstermek ve engellenmiş intikamını, metinler ve olgular üzerinde ince duygulu-aşağılayıcı bir süzülme olarak tadan hıncın propaganda yazılarından oluşmaktadır. Nietzsche'nin özgüveni, kendisine kötüleyici propagandanın çağı boyunca devam eden sürekliliğini koparma rolünün düştüğünden emin olmasına dayanmaktadır. Metafizik saptırmalar bütünü için, *Ecco Homo*'daki şu değinme geçerli olmalıdır:

7. Ibid, s. 505 vd.
8. Ibid, s. 525
9. Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, "Önsöz", s. 4.
10. Overbeck'e mektup, 10 Şubat 1883, *Sämtliche Briefe*, Cilt 6, *a.g.e.*, s. 326.

> Her türlü "karanlık hırs"ın sonu geldi, tam da *iyi* insan doğru yolun en az bilincindeydi. Çok ciddiyim: Benden önce hiç kimse bilmiyordu doğru yolu, *yukarıya doğru* yolu: Ancak benden sonra yeniden umutları, görevleri, önerilecek yolları var kültürün. *Ben onların şen elçisiyim...*[11]

Böylece Nietzsche'nin İncil yazıcılığı, kendini bin yılların çarpıtma güçlerinin zıddı olarak, şimdiye dek iyi haber [*Evangelium*] denilen her şeye muhalif olarak görmek anlamına geliyor; Nietzsche "o zamana dek eşi bulunmayan"[12] şen bir elçi olması gerektiğini kendi yazgısı olarak kabul ediyor. Zehirlenmişlerin iletişim yetisini bozmak onun görevidir. Beşinci "İncil": Nietzsche sayı sıfatını değil, sadece asıl sözcüğü tırnak içine alıyor ve "Edebi" ya da "kendisi için henüz bir ad bulunmayan" deyimlerini de bu tanımın yanına varyasyonlar olarak koyuyor –demek ki bu, içeriğinde gerçeklikten kurtulma olarak olumsuzlama değil, yaşamın bütünlüğüne özgürleşme olarak olumlama bulunan bir karşıt-İncil olacaktır. Bu artık-yalan-söylemek-zorunda-olmamanın İncil'idir; bir Negentropi* ya da yaratıcılık İncil'idir ve bunun sonucunda –sadece az sayıda bireyin yaratıcı ve yükseltmeye yatkın oldukları varsayımıyla– bir azınlık İncil'idir; dahası: "hiç kimse" için bir İncil'dir, saptanamayan alıcılara yönelik bir mesajdır, çünkü onu kendilerine yönelik bir mesaj olarak doğrudan doğruya alabilecek böyle bir azınlık bile mevcut değildir henüz. Nietzsche'nin *Zerdüşt*'ün ilk üç bölümünün yayımlanmasından aylar ve yıllar sonra, adeta otantik ve kurgusal bir melankoliyle, tek bir "havari"sinin bile bulunmadığına işaret etmiş olması boşuna değildir. Bu saptama, Nietzsche'nin düşünceye verdiği "dirimselci" [*Vitalistisch*] yön değişikliğinin, yaşamı olumlamaya, yeni dilleri özümsemeye can-ı gönülden hazır olduğunu ilan

11. *Sämtliche Werke*, KSA, Cilt 6, s. 355.
12. Ibid, s. 366.

* Negentropi: Negatif entropi. Entropi, düzensizliğin artışı demektir. Sistemler negatif entropiyle varlıklarını korumaya çalışırlar. (ç.n.)

etmiş bir çağda gerçekleştiği olgusuyla, ancak görünüşte çelişecektir; Nietzsche'nin ölümünden hemen sonra, Zerdüşt'ü günün moda peygamberi ve "Güç İstemi"ni yükselenlerin parolası yapan bir talep dalgasının geldiği yönündeki "etki-tarihsel" gözlem de bu "İncil" için upuygun bir alıcı bulunmadığı ve bulunamadığı tezini çürütmez. Bunun nedenini, müjdeleme ayrıcalığına ulaşmak için aşırı boyutlarda ve dahası ödenmesi olanaksız bir bedel isteyen yeni haberin iç ekonomisinde aramak gerekir. Beşinci "İncil", kendisini alımlayanları öyle büyük masraflara sokar ki, bilanço açısından *sadece* kötü haber olarak algılanabilir. Daha kendisini ilk müjdeleyeni bile geçmişteki ve günümüzdeki insanlıkla bir dayanışma kopukluğu içine düşürmüş olmasına hiç şaşmamak gerekir. Yaşama yararlı yanılsamanın ve burjuva hafiflemesinin bildik biçimleri söz konusu olduğunda, her potansiyel havariden öyle radikal bir el çekme ister ki, potansiyel bir havari yeni habere ciddi ciddi bağlanacaksa, kendini içinde yaşanamaz bir ayıklık halinde yalnız kalmış bulacaktır. Övgüsel enerjilerin alternatif bir dil ırmağında tuhaf bir biçimde yenilenmesi, ilkin bir "kötü haber" üzerinde oturan bir sevindirici haberi aktarma önerisiyle sonuçlanır –kötü haber deyimini bizzat Nietzsche, Pavlus'un "asıl" öğretisini tanımlarken kullanmıştı; Eugen Rosenstock-Huessy on dokuzuncu yüzyılın önde gelen gerçeklik yorumcularını, Marx'ı, Gobineuau'yu, Nietzsche'yi ve Freud'u modern şaşkınlığın dört kötü habercisi olarak tanımlarken Nietzsche'ye gönderme yapmıştı;[13] biz onlardan, biraz daha mütevazı bir biçimde, gerçek olan hakkındaki söylem oyunlarının kurucuları olarak söz edeceğiz.

Beşinci "İncil", benzeri bulunmayan bir yanılsama bozma eserinden yola çıkar –aslında şimdiye dek sunulmuş en umutsuz vaka olan *Şen Bilim*'i örnek alır; inti-

13. Eugen Rosenstock-Huessy, *Die Sprache des Menschengeschlechts. Eine leibhaftige Grammatik in vier Teilen*, İkinci Cilt, Heidelberg 1964, s. 897.

hara-yakın derinliklere dek inen bir büyüden arındırma düzeyi varsayar. Adeta hayal kırıklığından kaynaklanan bir Vagus-ölümüne* karşılık düşer.[14] Nietzsche, psikolojik ve metafizik olaylardaki kronik güçsüzlüğü ile eşsiz açıkgörüşlülüğü arasında kopmaz bir üretim bağı bulunduğundan asla kuşku duymamıştır. Kendi yaşamı Nietzsche için "bilen kişinin deneyi" idi; kendi acılarını bilgilerinin faturaları olarak görüyordu. Ödediği faturaların sayısı çoğaldıkça, görüşleri ve durumları da onu mevcut insani topluluklardan bir o kadar uzaklaştırıyordu. Toplumların yalan randevuları karşısında hep daha acımasız bir marjinallik konumuna kayıyordu. Hep daha büyük bir mesafeden bakıyordu kabilenin, pazarın ve mağaranın putlarına. Hiperborlulara ilişkin kişisel mitosuyla, şen ve gönüllü bir sürgün olarak soğukta konaklamasını betimliyordu. Burada çağdaş okurlarla ortaklaştığı bir çıkış noktasına sahip olduğuna inanabilmesi olanaksızdı; verdiği dersleri benzer koşullar altında öğrenmek isteyecek öğrenciler bulabileceğini kabul etmesi de söz konusu olamazdı. Bu yüzden inatla kendi yazgısal yalnızlığına işaret ediyordu: Bu yüzden dünyaya, "bin çöle açılan bir kapı, boş ve soğuk" diye bakıyordu. Yazarın, omzuna övgüyle şöyle bir vuran herkese duyduğu güvensizliğin nedeni de buydu. Yeni haberin neye mâl olduğunu Zerdüşt, "İyileşmekte Olan" bölümünde gösterir: "En aşağılık düşüncesi"yle karşılaştığında, tiksintiden ve hayal kırıklığından düşüp bayılır ve ayıldıktan sonra, yedi gün ölüm ile yaşam arasında gidip gelir. Hakikat "hakikatte" ölümcül bir hastalık biçimindedir: İnsanların yalan ile sağlık arasındaki geometrik mekânda süzülmelerine

* Vagus siniri: Beyin ile kalp, akciğer, barsaklar gibi birçok organ arasındaki iletişimi sağlayan sinir. Vagus ölümü, vagus sinirinin aşırı uyarılması sonucunda kalbin durmasıyla gerçekleşen ölümdür. (ç.n.)

14. Bkz. Rudolf Bilz, "Der Vagus-Tod. Eine anthropologische Erörterung über die Situation der Ausweglosigkeit," *Die unbewältigte Vergangenheit des Menschengeschlechts. Beiträge zu einer Paläoanthropologie*, Frankfurt 1967, s. 242.

neden olan hakikat-bilgisel [*aletheilogische*] bağışıklık sistemine karşı bir saldırıdır bu. Şimdiye kadarki yanılsama içeriklerinin yıkılmasını sağsalim atlatmak isteyen kişi, alışılageldik akla sahip insandan farklı olmalıdır –hakikatin çılgınlığıyla aşılanmış bir hayatta-kalan olmalıdır. Nietzsche'nin iyi haberinin ekonomik paradoksu, birincil, olağanüstü kötü haberin, yaratıcı karşı güçlerin henüz gerçekleşmemiş seferber edilmesiyle dengelenmeyi gerektirdiğine işaret etmesidir. Üstinsan kavramı, böyle bir dengelemenin uzak olasılığı iddiasıdır: "Hakikatten yok olmayalım diye, sanat var elimizde" –yani gizlenmiş insan durumunu kavramanın dayanılmazlığına katlanmak için üstinsan diye bir umudumuz var. Böyle bir teklif, korku saçmasına neden olan şey için bir reklam olarak çıkar sahneye. *Zerdüşt*'ün tamamının uzatılmış bir ön oyun biçimini almak zorunda oluşunun nedeni budur: Bu metnin öyküleyici bölümleri, habercinin kendi haberini söylememek için lafı dolaştırmasından başka bir şey değildir. Ancak yeni müjde bildirme ayrıcalığına daha ucuz bir biçimde ve de korkutmayı ve deneysel çekinceleri dikkate almadan ulaşmak isteniyorsa –anti-demokratik hareketlerde yapılan Nietzsche redaksiyonlarının ve bu redaksiyonların demokratik-ideoloji eleştirisince yapılan yeniden düzeltmelerinin hemen hemen tüm tarihi için geçerli olan formüldür bu–, yeni kazanılan övgüsel işlevler kendilerinden önce gelen zorunlu aydınlanmadan ve onun yok etme çalışmasından kopartılırlar ve "İncil" rumuzundan tırnak işaretleri, yani onun yeniliği ve ironisi çıkartılır. Nietzsche, kendi girişiminin absürd maliyet yönünün bilincindeydi ve tamamlanmış nihilizmden yola çıkarak müjdeci-övgüsel bir konumun yeniden kazanılmasının varoluşsal açıdan hâlâ anlamlı sayılıp sayılamayacağından yeterince sık kuşkuya düşmüştü. Malvida von Meysenbug'a 1884 yılında şöyle yazıyordu:

> Ruhumda, taşıması la bêtise humaine'den* yüz kat daha ağır olan şeyler var. Gelecek bütün insanlar için benim bir felaket, felaketin *ta kendisi* olmam mümkündür. –ve bunun ardından, günün birinde insan-sevgisi yüzünden dilsiz kalmam epey mümkündür!!![15]

Yakında dilsiz kalma olasılığına yönelik bu uyarıya, yan yana üç ünlem işareti konulmasının üzerinde duralım. Nietzsche'nin haberinin her açıklanışı, her şeyden önce bu ilan edişin kendi içsel engeline karşın nasıl başarılı olabildiği sorusunu yanıtlamak zorundadır. Bu açıklama, kötü haberci faktörle, iyi haberci güdüler tartıya vurulduklarında, neden ikincilerin ağır basabildiklerini açıklamakla eşanlamlıdır –ve bu gözden geçirmede böyle bir tartma, içkin doğruluğu açısından sınanmalıdır. Bütün göstergeler, Nietzsche'de kötü haberin iyi haber karşısında telafi edilemez bir önceliğinin bulunduğunu; önceliği iyi habere verme yolundaki bütün çabaların, sadece anlık bir canlılığa [*elan*] ve geçici otohipnoza dayandığını göstermiyor mu? Nietzsche tam da böylelikle modern çağın –modern çağ kendini reel olanı tersine çevirmeci düzeltilerle yakalamanın olanaksızlığıyla tanımladığı sürece– paradigmatik düşünürü değil midir? Modernlik, sanatlar ve insan hakları söyleminin onlara karşı her zaman sadece bir dengeleme ve bir ilk yardım oluşturduğu gerçeklerin korkunçluğu bilincinin her şeyden önce gelmesiyle belirlenmiş değil midir? Ve çağdaş dünya tam da dayanılmaz olanın öne geçtiğini kabul etmek zorunda kaldığı için, artık yüksek perdeden konuşmaktan aciz değil midir?

Nietzsche'ye gelince, kendisinin geçici olarak *Zerdüşt*'ün biricik duygulanmış okuru olarak kalacağını çok iyi biliyordu; onun beşinci "İncil"i doğruya çok yakın bir ifadeyle söylediği gibi "karanlık, gizli ve sıradan insan için gülünç"tür. Bunun tek nedeni de erken gelmiş olması

* (Fr.) İnsan aptallığı. (ç.n.)

15. Friedrich Nietzsche, *Sämtliche Briefe*, Cilt 6, *a.g.e.*, s. 49.

değildir. Kendisini aktaran herkesi doğrudan doğruya kendi gülünçlüğü içine çekmek zorunda olan böyle bir belgenin; konuşmanın, konuşmayı yürüten için kazandıran bir oyun olacağı, yani bir övgü zincirinin başlangıç noktasını oluşturabileceği, gözden kaçırılmamalıdır; çünkü beşinci "İncil"den inanarak alıntı yapmak isteyen herkes, geçici olarak, yurttaş ve akademisyen olarak kendini, kısaltılmamış ilk dört İncil'den inanarak alıntı yapmak isteyen birinden daha da olanaksız biri kılar. Güçlü bir biçimde tahrif edilmiş ve parçalanmış, halkın seviyesine uygun –bayağı bir biçimde çevrilmiş birkaç Nietzsche fragmanına atıfta bulunarak, kendi gösterişkrallıklarını doğaçladıkları olanaksız olanın komplosu da bunu engelleyemez. Hiçbir makas, Nietzsche'nin şarkılarını, standart aydınlanmanın dil oyunları için kurtaramaz. Kesilip doğranmamış Nietzsche, kendini yalnızca "kurtuluş" kavramını kendi başına bir kez daha icat etmek için yeterince kaybolmuş olanlara açar. Diyelim ki Nietzsche başından beri bunun farkındaydı –biyografik ve de yazınsal bulgular da bu doğrultudadır–, yine de kendisiyle birlikte yeni bir konuşma çağının başlayacağına onu ne inandırabilirdi ki? Gülünç olandan yüce olana, yüce olandan öz olana giden adımları nasıl atmak isterdi –ve onun ardından kim gitmek isterdi? Bu bilmeceyi çözebilmek için, Nietzsche'nin bir eliaçıklık etiği taslaklarını daha yakından incelemeliyiz.

III. Tam Sponsorluk

Nietzsche'nin cömertlik teorisi ve pratiği hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmek isteyen, aynı zamanda –ya da her şeyden önce– Nietzsche'nin "büyüklük kuruntusu"yla da ilgilenmelidir; tabii ki bu deyimin yazarın kendinden, kendi misyonundan ve yazılarından en yüksek perdede söz etmekteki olağanüstü yeteneği için uygun bir başlık olması kaydıyla. Burada karşımızda, yayıncıya bildirilen "iyi haber"de kullanılan "kendisi için henüz bir ad bulunmayan bir şey" sözünün yeniden ilgili olduğu bir şeyin bulunması mümkün olabilirdi. Ne var ki *Böyle Söyledi Zerdüşt*'ün birinci bölümünün tipolojik-yazınsal statüsünü açımlayan iki alternatif betimleme, yani "Edebiyat" ve "İncil" de Nietzsche'nin megalomanlık bildirimlerinin nitelendirilmesi için yedekte tutulmalıdır. Başka bir deyişle büyüklük kuruntusu ya da edebiyat, yahut da kendisi için henüz bir ad bulunmayan bir şey: En iyi ilk betimleme refleksinde takılıp kalmamak için, bundan sonra karşımıza çıkacak olana alternatif deyimler stokuyla yaklaşmak yararlı olur. Nietzsche'nin kendini anlattığı en göze batan önermelerin ışık şiddeti öylesine aşırıdır ki, en iyi niyetli, en özgür düşünceli okur bile, hatta en körü körüne rıza gösterenler bile bu noktada, ak kâğıt üstüne basılmış olanı algılamak, onaylamak istemiyorlarmış gibi, bakışlarını başka yöne çevirirler. Ne güneşe ne de delilerin kendi kendini övmesine çıplak gözle bakılabilir –bu yüzden buradaki dayanılmaz

kendine güven patlamalarına, kendini övenden korunma gözlüğüyle bakıyoruz. Hiçbir okurun gözüne filtreden geçmeden giremeyecek olan, aksi halde karşısında dizginlenmemiş bir halde durandan duyduğu utanç yüzünden ya da heyecanlanmış birinin kendini açığa çıkartmalarını ona karşı kullanmamayı telkin eden incelik duygusu yüzünden, okurun başını çevirmek zorunda kalacağı görüntüyü karartıyoruz. Bu tür paragrafları alıntılamamak, tam da Nietzsche-sevenler arasında terbiye gereği değil midir? Ama bugün sevenler-normundan sapmamız gerekecek.

> Benim kitaplarımdan, eşsiz bir *psikoloğun* konuşuyor oluşu, belki de iyi bir okurun varabileceği ilk kavrayıştır –kendisini hak ettiğim, beni eski iyi filologların kendi Horatiuslarını okudukları gibi okuyan bir okurun.[1]

"On dokuzuncu yüzyılın sonunda, güçlü zamanların şairlerinin *esin* dedikleri şeyin ne olduğuna dair net bir fikri olan kimse var mı? Yoksa ben betimlemek istiyorum... Budur benim *esin* deneyimim...; bana 'benim de' diyebilecek birini bulmak için binlerce yıl geriye gitmek gerektiğinden hiç kuşkum yok."[2] "Kitaplarım arasında *Zerdüşt*'ümün, yeri başkadır. Bu kitapla insanlığa şimdiye dek verilmiş olan en büyük hediyeyi verdim."[3] "Şairleri bir kenara bırakalım: Belki de başka hiçbir şey benzer bir enerji taşkınlığıyla yapılmamıştır. Benim 'Dionysosçu' kavramım burada *en yüksek* eylem olmuştur; onunla kıyaslandığında insanların yaptıklarının geri kalan tümü yoksul ve sınırlı görünüyor. Bir Goethe'nin, bir Shakespeare'in bir an bile bu muazzam tutkuda ve yükseklikte nefes alamayacak oluşu... tüm bunlar daha en azıdır ve bu yapıtın içinde yaşadığı uzaklığın, gök mavisi yalnızlığın hakkında hiçbir fikir vermez... Tüm büyük insanların tini ve iyiliği hesaplansa: Hepsi bir arada

1. Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, KSA 6, s. 305 [Türkçe alıntı: *Ecce Homo*, Çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, Ekim 2021, s. 48].
2. Ibid, s. 340 [Türkçesi için krş. *A.g.e.*, s. 84].
3. Ibid, s. 259 [Türkçesi için krş. *A.g.e.*, s. 3].

bile Zerdüşt'ün bir söylevini ortaya koyamazlar. Zerdüşt'ten önce bir bilgelik, bir ruh-araştırması, bir konuşma sanatı yoktur."[4] "Geçenlerde bana yazan... eski bir kadın arkadaşım, bana şimdi güldüğünü söylüyor... Tam da üstümde tarifsiz bir sorumluluğun bulunduğu bir anda, –bana yönelik hiçbir sözcüğün yeterince sevecen, hiçbir bakışın yeterince saygılı olamayacağı bir sırada; çünkü insanlığın yazgısını taşıyorum omuzlarımda.–"[5] "Kendimi neyi yapabileceğime göre ölçersem... büyüklük sözcüğünü kullanmaya herhangi bir fâniden daha fazla hakkım var."[6] "Yazgım, benim ilk dürüst insan olmam gerektiğini, binlerce yılın yalancılığının karşıtı olduğumu bilmemi istiyor... İlk önce ben *keşfettim* hakikati, yalanın yalan olduğunu ilkönce duyumsayara... *Neşeli bir elçiyim* ben, eşi benzeri görülmemiş... Ancak benimle başlıyor, yeryüzünde *büyük politika.*"[7]

Bu dayanılmaz tümcelere biraz daha uzun süre katlanmayı ve okurları bir yüz yıl boyunca bu tümcelerden kopup gelen çirkin kendini övme ve kendini nesneleştirme aşırılığını kıyaslamaktan alıkoymuş bulunan koruyucu gözlüğü yavaş yavaş çekip almayı öneriyorum. Bu öneriyi, burada alışılageldik anlamda öznel bir dizginlerinden boşanmanın ya da marazilikten gelen bir kendini koyuvermenin; ya da sadece Thomas Mann ve Karl Jaspers gibi yorumcuların Nietzsche'de saptadıkları çocuk kalmışlığın izlerinin söz konusu olmadığını kabul ederek yapıyorum. İrdelediğimiz dil felsefesi fonunda, burada bir bireyde, şimdiye kadarki yüksek kültürün kendini öven konuşma enerjilerini arkasında biriktiren barajın yıkıldığı tahmini inandırıcı görünüyor. Bugün, bu özgüven patlamalarını yeterli bir uzaklıktan gözlemlememize izin veren bir güvenlik mesafesinden yararlanıyoruz. Üstelik yirminci

4. Ibid, s. 343[Türkçesi için krş. *A.g.e.*, s. 87].
5. Ibid, s. 364 [Türkçesi için krş. *A.g.e.*, s. 110].
6. Ibid, s. 296 [Türkçesi için krş. *A.g.e.*, s. 39].
7. Ibid, s. 365 vd [Türkçesi için krş. *A.g.e.*, s. 112].

yüzyılı boydan boya kateden geniş bir zihniyet değişikliği de işimize yarıyor; narsist coşkulanımların açığa vurulmasını daha fazla hoş görmeye yönelik bir değişiklik bu. Ve son olarak, Nietzsche de *Ecce-homo* öz betimlemesiyle "soytarı" olarak, kendi Dionysosçu abartmalarını gönüllü gülünçlük bakış açısından incelememiz teklifini sundu. Tüm bunlar, sıkılganlığı parantez içine almamızı ve kendini aşırı iyi hissetme durumu [*Euphorie*] karşısında daha fazla cesaret göstermemizi kolaylaştırıyor.

Bu yüzden ben, Nietzsche'nin "narsisizm"inin birey psikolojisi açısından önem taşıyan bir fenomen olmaktan çok, eski Avrupa'nın dil tarihinde bir dönüm noktası oluşturduğu kabulünü açıklamak istiyorum. Bu narsisizm temelde yazarlığın ve yazınsal-söylemin doğasının açığa vuruluşudur. Nietzsche adını taşıyan konuşma-olayının belirgin özelliği, bu olayda iyi haber ile kendi kendini öven arasındaki yüksek kültürel ayrılığın ihlal edilmesidir –ve böylelikle modern bir yazarın yaptığı şey: Metni kendisi için kurmak, tüm çıplaklığıyla açığa çıkar. Böylelikle, ansızın övücü ve kötüleyici konuşmaların ve onların tabuda temellendirilişinin ekonomisi, kendini övmeyle tartışmaya girer. Bu âni değişiklik, Nietzsche'nin metafizik ve ahlak eleştirisinden yola çıkarak meşrulaştırılabilir. Bu eleştiride dolaylı övgülerin temellendiği, yalan düzeninin –"kendini alçaltan, yükseltilecektir" ya da *servir et disparaître* [hizmet et ve gözden kaybol] gibi tümcelerde cisimleşmiş olan tersine döndürme mekanizmalarının– içyüzü bütünüyle gözler önüne serilir. Övgünün Benlikten ayrılmasının, hınç duygusunun neden olduğu bir ertelemeden, bir konuşucunun kendi varoluşuna "bekle de seni öveyim" dediği ânın sürekli ertelenmesinden başka bir şey olmadığı doğruysa; o zaman Nietzsche'nin sır tutmaya düzenlediği suikastları, geleneksel benliğinden arınma ahlakına adeta delicesine karşı gelinen gözden geçirme edimleri olarak anlamak caizdir. Bu edimlerle hiç olmazsa uzaktan kıyaslanabilecek fenomenler bulmak için geç ortaçağ mistisizmine kadar geri gitmek gerekir. Bu sansasyonel ve üzücü fenomenler,

Benlik ile övgü arasındaki en doğrudan bağlantıyı kurma olanağını yeniden yaratmaya hücum ederler. Nietzsche'nin düşündüğü şey, salt bir varoluş olarak kendi kendini hiçbir kıstasa uymadan övmek değildir; Nietzsche varoluşun onun övgüsünü hak etmesi ya da daha iyi bir deyişle, onun övgüsünde büyümesi gerektiği düşüncesine var gücüyle bağlı kalır. Nietzsche, başka hiçbir modernin yapmadığı kadar, *adaequatio iabilationis et intellectus*u [akıl ve anlama yetisinin upuygunluğunu] savunur. Kendi varoluşu ile arkasından iyi konuşulması arasında bir karşılıklılık mümkün olacaksa, bir varoluşun kendini, hakkında en iyi şeyin söyleneceği kadar yükseltmiş olması gerekir. Elbette, varoluş *a priori* bir kendini övme şansıdır; yine de kendini övücü konuşma, kültür yüksekliğinde sadece *a posteriori* meşru olabilir. Bu şans ile onun gerçekleştirilmesi arasında "kendine düşkünlük" aracılık eder –insanların en iyi olanaklarının kendilerini *incognito* [tanınmaz] tuttukları, en uzun süre karaçalınmış bir büyüklüktür bu. Nietzsche'nin felsefi olarak kutsadığı, çalışmaya düşkünlükten gelen kendine düşkünlük itkileridir. Daha sonraki kendini övme, kendi oluşumuna ilişkin önsezileri ve kendine düşkünlüğün öz-imgede tamamlanmasını bir araya getirir: İnsanın "Ben" olma rastlantısını kavrayarak, nasıl olduğu, ne olduğu. Belki de "tam" öz-imge, kendi oluşabilmesinin en iddialı öncelemelerinin yaşanılmış hayata geri bakılarak onaylanabildikleri bir anda "gerçekleşir." *Ecce Homo*'nun başlangıcındaki gevşek ara sayfa, bu türden bir andan söz eder.

> Sadece üzümün kararmakla kalmayıp, her şeyin olgunlaştığı bu mükemmel günde, bir güneş bakışı düştü hayatımın üstüne: Geriye baktım, ileriye baktım, hiç bu kadar çok ve bu kadar iyi şeyi bir defada görmemiştim... *Nasıl şükran borçlu olmayayım tüm hayatıma?*

Hayat kendini yüksek olanaklarına çıkarttıysa, kendini-övme de benzer bir biçimde gelişebilir: Bir kez daha yapıt, yapıtın içinde kaybolmaya hazır olan ustayı övmektedir.

Skandalı yaratan, işte tam da bu karşılık düşmedir –Açığa çıkmış ve ortadan kaybolmuş olan zenginliğin bu sınırsız iyi konuşmasıdır, gerçekleştirilen eylemden sonra kendini böyle övgüyle olumlu değerlendirmedir, hayatın, dil yapıtı olarak kalan ışıltılı postülalarda [*Setzung*] böyle tamamen çözülüp erimesidir: Bunlar Pavlus'un ilan ettiği Benlik ile övgü arasındaki bağlantıya karşı bariyerin tahkim edildiği çarmıh skandalının karşı-skandalını oluştururlar.

Nietzsche'nin, geç döneminde içine düştüğü sıkıntıların dil politikasına ilişkin içermelerini isabetli bir biçimde değerlendirdiği ve geniş kapsamlı olarak tarihsel açıdan yorumladığı, son yazılarının sözcük hazinesindeki "Kinizm" [*Kynismus*] deyiminin belirgin bir biçimde ortaya çıkmasından anlaşılabilir. Filolog Nietzsche "tüm değerlerin yeninden değerlendirilmesi" yolundaki felsefi savaş çağrısının, Sinoplu Diogenes'in protesto stratejisini betimleyen "sikkeleri yeniden basmak" kinik fragmanına dayandığını aklından çıkarmamıştı; 1888 yılına ait yazılarındaki tartışmalarının, "öfkeli Sokrates"in yeniden ortaya çıkışları olarak takdir edilmeleri gerektiğini biliyordu. Tam da buydu kendisi için önemli olan: Tüm sıkıntı değerlerinin altüst edilişini, kötüleyici tarzların gözden geçirilmesini, tüm bir çağ boyunca yaratıcı yaşam ile onun kendini övücü gücü arasına çekilmiş bulunan sınırın kaldırılışını gerçekleştirdi. Böylece Nietzsche 20 Kasım 1884'te Danimarkalı eleştirmen Brandes'e şunları yazabiliyordu:

> Şimdi, dünya tarihine geçmek isteyen bir kinizmle, kendi kendimi anlattım. Kitabın adı Ecce Homo...

Söz konusu kitabın "Neden Böyle İyi Kitaplar Yazıyorum" bölümünde, kendi yazıları hakkında şunları söylüyor:

> Zaman zaman, yeryüzünde ulaşılabilecek en yükseğe, kinizme ulaşıyorlar.[8]

8. Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, KSA 6, s. 302 [Türkçesi için krş. s. 45].

Bu satırlardaki "kinizm" ifadesi iki doğrultuya işaret ediyor: bir yandan diyet ve sağlık sorunlarının adeta İncilvari bir düzeye çıkartılmasına işaret ediyor ki on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın büyük bir bölümünün özetlendiği ve şimdiden yirmi birinci yüzyıla yönünü gösteren bir deyimdir bu; diğer yandan iyi haber ile kendini övücü enerjinin bir füzyonuna işaret ediyor. Bu yüzden "kinik" ve "evangelik" [iyi habere ilişkin] sözcükleri bu andan itibaren bazı noktalarda aynı anlama gelirler. Bu sözcükler, anlamlarının kesiştiği yerde, tam da modern bir yazarın yaptığı şeyi, kendini sergilemeyi, kendini yazıya dönüştürmeyi, kendini olanaksız kılmayı betimler. Nietzsche: "Herkesin ortasında, rezil etmeyen tek bir adım atmadım: *Budur benim doğru eylem* kıstasım."[9] Yaşamın, kendini sanat-icrası [*Kunstsetzung*] olarak gerçekleştiren ve olumlayan bir kendi-kendini övmesi, ışıkta bakıldığında "evangelik" sıfatını hâlâ hak eden biricik otantik konuşma biçimidir. Bu konuşma biçimi, başarılmış olanın kendini bildirmesi –ve ona katılma– olduğu için ve olduğu zaman, bir haber olarak kesinlikle iyidir; bu konuşma biçimi sadece vaat etmeye hakkı olmakla kalmayıp aynı zamanda onay da verebilen bir yaşamın dilini konuşur –ve olumlamaya gösterilen direnç ne kadar büyükse, bu yaşam da o denli otantiktir. Böyle bir yaşamın dil izlerine "Spinozacı" denilebilir; çünkü onlar bir güç olmanın ilanı işlevi görmeleri anlamında "anlatım"dırlar. Konuşucuya her zaman iki şıktan birini –kaçınılmaz bir biçimde, nefret edilmesi Benin yadsınmasıyla bağıntılı olan, Tanrı'nın hakkında iyi konuşmayı ya da geleneksel olarak sadece Tanrı'dan şeytanca kopma biçiminde anlaşılabilmiş olan, Benin hakkında iyi konuşmayı– seçmeye zorlayan geleneksel çift-değerli mantığın cenderesini kırarlar.

Nietzsche yeni konuşma konumunda kendini poetik bir kurtarıcı olarak değil, yeni tipte bir zenginleştirici olarak sunuyor. Nietzsche'yi, onun armağan etme sanatı üzerine,

9. Ibid, s. 274 [Türkçesi için krş. *a.g.e.*, s. 17].

bildik sunular ve hediyeler söyleminin ötesine geçen bazı irdelemeler yapmak koşuluyla, ilk gerçek sponsor olarak tanımlayabiliriz. Nietzsche'nin insanlık-sponsorluğu, bireylerin bildik armağanlarla daha düşük bir ekonomiye bulaştırıldıkları kabulünden yola çıkar: Bu ekonomide vericinin yükselişiyle alıcının alçalışının beraber yürümesi kaçınılmazdır. Seçkin bir armağan vermeyi aklından geçiren, bunu ancak borçlu kılmayan ve karşı konulamaz bir sunuyla gerçekleştirebilir. İmdi, bu koşulu yerine getiren biricik sunu öyle bir asalet unvanıdır ki, bu unvanın yeni sahibi, kendisine unvanı vereni tanık göstermekle yükümlü değildir. Nietzsche, bu amaçla aforizmalar, şiirler, argümanlar biçiminde dağıttığı bazı *take-and-run* [al ve git] armağanları icat etmiştir. Nietzsche'ye göre, sponsorla akran olmaya cüret eden herkes seçkin olabilir. Ama asalet unvanlarından söz etmek bile kışkırtıcıdır: Sponsorun verdiği, "taşınabilecek" bir unvanın tam tersidir. Burada sözü edilen asalet, hiçbir tarihsel aristokrasi figürüyle anlaşılamaz. Nietzsche'nin belirleyici postülası [*Setzung*], insanlığın tarihinde henüz gerçek bir asaletin bulunmadığıdır, -belki İsa figürünün ılımlı aptallığı ve Buda'nın kendi başına buyruk hijyeni istisnadır. Ama her ikisi de Nietzsche'nin gözünde cömertliğin çürüğe çıkmış biçimlerini cisimleştirirler; çünkü *vita activa*dan geri çekilmeye demir atmışlardır. Dünyayı olumlayan yaratıcı yaşam tutumları tarafından geride bırakılmayı beklemektedirler[10] -gelecekteki tarihin tüm boyutu için sanatın etik vekaleti buradan kaynaklanmaktadır. Gerçekten de tarihsel soylu sınıfın hemen hemen hiçbir yönlendirici değeri yoktur; çünkü feodal dönemde kendini soylu olarak tanımlayan şey, hiçbir zaman iktidarla desteklenmiş bir bayağılıktan fazlası olmamıştı. "Yukarıda ayaktakımı, aşağıda ayaktakımı" -*Zerdüşt*'ün dördüncü bölümündeki gönüllü dilencinin günün zenginleri ve güçlüleri hakkında söylediği söz, geriye

10. Bkz. Boris Groys, *Unter Verdacht. Eine Phänomenologie der Medien*, Münih ve Viyana, 2000, s. 127-9.

doğru geçerli olarak, tarihsel bulguya uzanmaktadır. Asil, bir eylemin ya da bir düşüncenin hastalıklı olmayan, uzağı hedefleyen bir güçten kaynaklanmasının adı olacaksa, asil sıfatı artık kökenden yola çıkılarak savunulamaz. Asalet geleceğe yönelik bir konumdur. Nietzsche'nin yenilikçi armağanı, alıcıyı da kendi sponsorluk gücünün, yani daha zengin gelecekler açma yetisinin etkinleştirildiği bir varlık tarzına kışkırtmaya dayanır. Nietzsche, armağanını alana, zenginliğin ancak onu elden çıkarma olanağı açısından elde etmeye değer olduğu düşüncesini bulaştırması anlamında bir eliaçıklık öğretmenidir.

Armağan verme kışkırtmasını armağan eden, kendini yeni bir ahlaki etki zincirinin başında görebilir. Böylelikle zaman bir bütün olarak yeniden yorumlanır: "Tarih" eliaçıklığın gelecekteki aşırı büyümesinin zaman aralığı olarak, şimdiye kadar egemen olan nedenselliklerin ötesinde bir içerik kazanır. İnsanlığın geleceği, ilk tarih gücü olarak hıncı ortadan kaldırmanın olanaklılığının sınanışıdır. Armağan veren erdemlerin yükselen çizgisinde yaşam, verme şanslarının gözün alamayacağı kadar büyümesi olarak över kendisini. Yaşam, kendini şükran duyarak övüşünün gerekçesini, eliaçıklık olayına katılışında bulur. Tarih, borç ekonomisi dönemine ve cömertlik dönemine ayrılır. Birincisi her zaman geri ödemeyi ve öç almayı düşünürken, ikincisi sadece ileriye armağan vermekle ilgilenir. Her yaşam bundan böyle kendini, bilerek ya da bilmeyerek, bu kıstasa uyarak tarihler. "Ondan *önce* yaşanır, ondan *sonra* yaşanır..."

Nietzsche'nin başlattığı cömertlik zincirinin ilk eylemine daha yakından bakmaya değer; çünkü bu eylemde bağlanmanın koşulları görülebilir –ve Nietzsche'ye yapılan meşru ve gayrimeşru göndermeleri ayırmak için biricik geçerli kıstas buradan elde edilebilir. Yeni "gevşek" zincirin kayıtsız şartsız bir harcama jestiyle başlıyor olması belirleyicidir; çünkü veren kişi, ancak katıksız bir kendini harcamayla kırabilir tasarruf mantığının çemberini. Hırsın ve hesaplamanın çekim alanından kurtulmaya yetecek spontanelik

ve kaçış gücü, sadece ve sadece hesaplamadan harcamada vardır. Tasarrufçular ve kapitalistler her zaman yatırdıklarından daha fazlasını geri almayı beklerler; oysa sponsor "getiri"leri gözetmeden vererek hoşnut olur. Bu durum, tümceler için de, bağışlar için de geçerlidir. Nietzsche'nin oluşun masumiyeti dediği şey, aslında harcamanın masumiyetidir ve *eo ipso* harcama olanağı yüzünden aranan zenginleşmenin masumiyetidir. Eliaçıklığa sıçrama, eliaçıklığın zorunlu öncülü olduğu için zenginliğin kendinde ve başkalarında olumlanmasıdır. Eliaçıklığa bir ilk-sıçrama varsa, o da gizli eliaçıklığın açık olanıyla kışkırtılmasıdır. Nietzsche'nin armağan–verme sanatı idesi, veren kişinin –eğer gizli kalamıyorsa, ki gizli kalmak bir yazar için *a priori* olanaksızdır– kendini sahte bir mükemmellikle sunmamasını içerir; aksi halde veren kişi yalan söyleyerek dünyanın dışına çıkar ve alan kişiyi fazladan kandırmış olur ki bu da bir aşağılamaya denk düşer. Veren kişi, alan kişiyi verdiği armağanı kabul etmeye yüreklendirirken, kendi zayıflıklarını ve hassas yönlerini de bildirmeli, ama bu arada armağanın değerini düşürmemelidir. İşte budur ancak "iyiliğin ustalara has sanatı"nı oluşturan.[11] Biraz kibir, biraz narsist dairede dönme olmalıdır işin içinde. Tümleyici kendini olumlama, metafizik kötüleme rejiminin küçük gördüğü sıradanlıkları kapsar ve onları verebilme yetisine duyulan şükran borcunun içine çeker. Bu uygulamada, aydınlanmacı Nietzsche, on dokuzuncu yüzyılın yazarları kendi ortamlarından yola çıkarak açıklama alışkanlığına tutunabilir. Ancak yazar ölümsüzse, tikleri de ölümsüz olacaktır. Zerdüşt, kendini ve dünyayı olumlama diliyle sahne aldığında bu dilin radikal kendini övücü ve "utanmaz" biçimiyle, kışkırtma baskısını aktarması gerekir. Nietzsche'nin biçimleri gereği katıksız buyruklar olan sözleri ve imalarıyla çarpışma, kışkırtılabilir okur için bir bağışıklık tepkisi doğuran tedavi edici bir

11. Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra*, KSA 4, s. 335 [Türkçesi için krş. Friedrich Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, Çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2022, s. 273].

incinmeye dönüşür. Söz konusu bağışıklık tepkisi, ahlaki düzlemde bir aşılama işlemine karşılık düşer. Zaten başka bir biçimde sponsor olan, işin Nietzsche'siz de yürüdüğünü belki fark edecektir. Henüz bir sponsor olmayansa, Nietzsche'nin kendine cömertliğin olanaklılığının anısını bulaştırdığını görebilir –alıcının, soylu rezonans odasına girme isteğine ve yetisine sahip olduğundan, kendine saklayamadığı bir anıdır bu. Alıcı-olmayanların başka işlerin peşine düşmeleri de elbette başka bir düzlemde doğrudur.

"Armağan eden erdem" motifinden, tüm tekillik beklentilerinin ötesine götüren bir çoğulculuk pınarı kaynar. Yalnız olamaması ve yalnız olmak da istemeyişi, kışkırtıcı bir cömertliğin doğasıdır. Sponsorun cömertliği, kendiliğinden bir görüş ayrılığı üretimine, yani rekabete yöneliktir. Onun hakkında, bir tekeli eline geçirdiği söylenirse, kendini başarısızlığa uğramış görecektir. Olmak istediği şey olması için, rekabeti postüle etmesi gerekir. Alt düzeydeki taklitlerin emrinde olmaktansa, reddedilmenin emrine girer. Böylelikle eliaçıklar –*Ahlakın Soykütüğü*'nden beri bildiğimiz gibi– katıksız iyi niyet tekelini elinde bulundurmayı düşledikleri için Nietzsche'nin haklı olarak *décadants* dediği iyilerle çelişkiye düşerler. Eliaçıklara göre, iyi oluşunu kanıtlamaya çalışan, kötüdür; onlardan görüş birliği isteyen ve onların baskı çemberinden ayrılan, düpedüz şeytanca görünür gözlerine. Nietzsche'de dekadans, hıncın sürekli ideal konuşma durumunu hazır bulmasını güvence altına alan durumların toplamıdır. Nietzsche'nin deyişiyle, "asık suratlının en üstte olduğu" koşullar, dekadansa tanıklık ederler. İyiler sadece *faute de mieux* [daha iyisi olmadığına göre] iyidirler. Dekadans ideali, ancak "rakipleri bulunmadığı için"[12] ve rakibi bulunmadığı sürece iktidarda kalır. Bu yüzden, iyi haber sorunlarında, iyinin karşısına daha iyiyi koymak isteyenin, beşe kadar saymaya karar vermesi gerekir.

12. Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, KSA 6, s. 353 [Türkçesi için krş. *Ecce Homo*, s. 98].

IV. Güneşler ve İnsanlar Üzerine

Hanımefendiler ve beyefendiler, Nietzsche'nin ölümünden yüzyıl sonra bugün, bu yazarlar için ve yazar olmayanlar için yazara yeniden dönüp bakarsak; Nietzsche'nin –tüm özgürlük iddialarına ve en önemli şeylerde bir ilk olma gururuna karşın– birçok bakımdan kendisi olmadan da öyle ya da böyle bir çığır açacak olan eğilimlerin icrasının sadece ayrıcalıklı bir aracı olduğunu görürüz. Nietzsche'nin başarımı, Friedrich Nietzsche adındaki rastlantıyı, –olay deyince rastlantısal olanın yazgısal olana yükseltilmesini anlamamız kaydıyla– aynı adlı bir olaya dönüştürmeyi bilmesidir. Zaten yükselmekte olanın, bir sanatçı tarafından kavranıp hızlandırıldığı ve ona kendi adının damgası vurulduğu zaman, bir yazgıdan söz edilebilir. Bu anlamda Nietzsche bir yazgı –ya da günümüzdeki deyişle– bir trend tasarımcısıdır. Onun cisimleştirdiği ve biçimlendirdiği trend, endüstriyel devrimden ve bu devrimin Romantizm dönemindeki kültürel yansımalarından bu yana modern sivil toplumun içine sürekli giren ve içine girmeye son vermeyen bireycilik dalgasıdır –burada bireyciliği, zihniyet tarihine ilişkin rastlantısal ya da kaçınılabilir bir akım olarak değil, kendi "toplumsal koşullar"ı karşısında bireyleşebilmek için yeterli ortamla ve hafifleme aracıyla çevrili bir insan tipinin ortaya çıkmasını olanaklı kılan antropolojik bir dönüm noktası olarak anlıyoruz. Bireycilikte "insan"ın tarih sonrası üçüncü adalılaşması dile gelir –tarih öncesi

ilk adalılaşma, insanın doğadan özgürleşmesine ve ikinci, tarihsel adalılaşma da "insanın insan üzerindeki egemenliğine" yol açmıştı.[1] Bireycilik, modern dünyayı oluşturan her şeyle, sürekli değişen ittifaklar kurar: İlerlemeyle ve gericilikle; solcu ve sağcı politik programlarla; ulusal ve ulus-aşırı motiflerle; maskülinist, feminist ve infantilist [çocukçu] projelerle; teknolojiyi seven ve teknolojiden korkan inanışlarla; çileci ya da hazcı ahlaklarla; avangardist ya da muhafazakâr sanat anlayışlarıyla; analitik ve arındırmacı terapilerle; sportif ve sportif olmayan yaşam üslûplarıyla; hizmete hazır olmakla ve hizmeti reddetmekle; başarıya inanmakla ve inanmamakla; hâlâ Hıristiyanca olan ve artık Hıristiyanca olmayan yaşam tarzlarıyla; evrensel [ekümenik] açılmalarla ve yerel kapanmalarla; hümanist ve posthümanist etiklerle; tüm tasarımlarıma eşlik etmesi gereken Benle ve sadece kendi maskelerinin aynalı odası olarak varlığını sürdüren, çözülmüş Benlikle. Bireycilik dört bir yandan ittifaklar kurabilir ve Nietzsche onun tasarımcısı, onun peygamberidir.

Nietzsche'nin bir sanatçı olma ve bir sanatçıdan çok daha fazlası olma iddiasının gerekçesi, onun radikal modern başarı anlayışında yatar: Nietzsche'nin derdi sadece günümüzün piyasasına yapıtlar sunmak değil, yapıtını gecikmeli olarak başarıya taşıyan piyasa-dalgasını da bizzat yaratmaktır. Nietzsche böylelikle, Boris Groys'un şimdiden klasikleşmiş kitabı *Gesamtkuntswerk Stalin*'de [*Topyekûn Sanat Yapıtı Olarak Stalin*] betimlediği avangardın stratejilerini daha önceden uygulamaktadır. Piyasa önderi olmak isteyen kişi, daha önceden kendini piyasa oluşturucu olarak kanıtlamalıdır; ve piyasayı başarıyla oluşturabilmek için, çoğunluğun seçme hakkına sahip olduklarını öğrendiklerinde neyi seçeceklerini önceden görebilmek ve bu seçimi hızlandırmak gerekir. Nietzsche, yarının kültürünün

1. Antropojenik bir mekanizma olarak adalılaşma kavramı için bkz. Dieter Claessens, *Das Konkrete und das Abstrakte. Soziologische Skizzen zur Anthropologie*, Frankfurt, 1980, s. 60-92.

karşı konulmaz bir biçimde gelen temel fenomeninin, kendini kitleden ayırma gereksinimi olacağını anlamıştı. Geleceğin kurulacağı malzemenin, bireylerin tıpkı tüm ötekiler gibi ötekilerden farklı ve daha iyi olma isteğinde bulunacağını dolaysızca biliyordu. Yirminci yüzyılın izleği, sistemsel ve psikolojik anlamda, referansı kendi kendinde olmaktı. Ancak: Yazar Nietzsche kendi kendine referansta bulunan sistemlerin kendinden söz eden ve kendinden övgüyle söz eden sistemler oldukları bilgisinde hâlâ çağdaş teorinin önündedir. Kendi kavrayışından, daha doğrusu sezgisinden yararlanarak, ölümünden sonraki çifte başarısının koşullarını yaşadığı süre içinde yarattı: Kendi adını, onaylama ve eleştiri için kültür boyunca referans noktası olarak aktarılan klasikler listesine ekledi – onun, yerine getirilmiş ölümsüzlük gereksinimi dediği şey budur; ama bunun yanına, ilk yorumcularını ve pazarlamacılarını atlayarak, kendi adını, başarılı manevi [maddi olmayan, *immaterielles*] bir ürünün, yazınsal bir *life-style* [yaşam tarzı] uyarıcısının [uyuşturucusunun, *Droge*] ya da yüceltilmiş bir *way of life*'ın [yaşam biçiminin] Nietzscheci tasarımının marka adı olarak yerleştirmiştir: Biz, özgür tinliler! Biz, tehlikeli yaşayanlar! Yazar kendini yazar olarak teşhis ettiğinde, kendini övücü ezgi çıkar ortaya; piyasa kurucu markayı lanse ettiğinde ortaya çıkansa, reklamdır. Nietzsche, övmeyi, reklamla birleştirerek modern dili özgür bırakmıştır. Sadece deli, sadece şair, sadece metin yazarı. Yüksek kültürün en kararlı savunucusunun, kitle kültüründe etkiler yaratabilmesinin nasıl olanaklı olduğu, ancak bu birleştirme sayesinde anlaşılabilir. Nietzsche'nin ikinci başarısının, bireyci alanda bir marka ya da ethos ve tutum olarak çekiciliğinin, geniş ölçüde onun daha büyük etkisini oluşturduğu yadsınamaz –bu başarı uzak gelecekteki başarı şanslarını da içinde barındırır. Ve tam da bu *life-style* markası Nietzsche'nin, bir yazar ismi olmanın çok ötesinde, hâlâ karşı konulamaz bir çekiciliğe sahip olması yüzündendir ki, yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinde, Mayıs 68

sonrasının netleşmiş bireyci konjonktürün başlamasıyla, faşist metin yazarlarının ürettiği kopyaları yüzünden yaşadığı yenilgilerden kendini toparlayabilmiştir. Yazar Nietzsche'nin, o zamanki korkunç yayımlanma koşullarında bile, Nasyonal Sosyalist kolektivizm için kabul edilemez olduğuna ve ancak çok ender ve tekil açılardan, halkçı pop kültürde çoğaltılmaya uygun olduğuna hiç kuşku yoktur. Bunu anlayabilmek için, Faşizmin *işlemsel* açıdan, pop ve kitsch işlem süreçlerinin siyasete sökün etmesinden başka bir şey olmadığını dikkate almak gerekir. Clement Greenberg'in daha 1939 yılında –vahim durum vesilesiyle– gösterdiği gibi, kitsch, zaferini kutlayan kitle kültürünün dünya dilidir; başarının mekanikleştirilmiş taklidine dayanır. Pop ve kitsch, kültürel ve siyasal açıdan, apaçık kitle beğenisine giden yolu kısaltma işlemleridir. Başarıları kopya etmekle ve başarılı olanın kopyalarıyla bir kez daha zafer kutlamakla yetinirler. Hitler'in bir pop ve kitsch politikacısı olarak başarı stratejisi, bir pop milliyetçiliğini bir olay [*Event*] militarizmiyle, kitle narsisizmlerini en kolay yoldan galeyana getirebilecek biçimde birleştirmesine dayanır. Bu iş için, radyofonik etkileme teknikleri ve açık havada yapılan paramiliter ayinler belirleyici rolü oynamıştır. Her ikisinde de halk, millet olması gerektiğini ve kendi yansıtılmış Benliğinin kışkırtıcı-sesini dinlemesi gerektiğini öğrenir. Bu anlamda her Faşizm bir redaksiyonlar efektidir; daha baştan ikincil-faşisttir, çünkü onun bir orijinali yoktur; ikincil olan isyankâr olabilirse, bu ancak makasların isyanı sayesinde gerçekleşir. Makaslar her zaman niçin ve nasıl kesmeleri gerektiğini bilirler. *Enerjisel* açıdan faşizm, hıncın olay-kültürüdür –ayrıca bu tanım sol coşkulanmaların sağ coşkulanmalara itici çevrilebilirliğine ve bunun tersine anlaşılırlık kazandırmaktadır. Kamusallık, hıncın reji tiyatrosu işlevini gördüğü sürece, metinlerin ırzına geçilebilirliği ve halkın "kitle" olarak baştan çıkarılabilirliği varsayılır. Nietzsche markası, Nasyonal Sosyalist hareketin semantik reklam savaşlarında,

taklitlerinde uzlaşmaz bireyci ve avangard temel değerlerinin dışta bırakıldığı ve sadece yükselen-tutumun ve cengâver söz dekorunun birlikte korunduğu sürece bir rol oynayabilmiştir. Hitler'in tayfası, elde makasla Nietzsche'nin üzerinden geçmiş ve onu kolektivist bir İncil'e yapıştırmıştır –daha önce de kız kardeşi, Nietzsche markasının bir *Ready Made*'ini [hazır yapımını] hazırlamıştı zaten. 1933 yılından sonraki Alman Üniversite Felsefesinin kendi düzeyinde tıpatıp aynı şeyi yaptığı, onun bir ayıbı olarak hatırlatılmalıdır; günümüze dek kendi yarattıkları suçlama dosyasının içeriğinin dışına çıkamamış bulunan anti-Nietzscheciler de aynı şeyi yapmaktadırlar –peki ama, ellerinde makasla felsefe yapmayan üniversite filozofları bulmak için ne kadar uzağa gitmek gerekiyor? Sosyal ve milli başarıyı garanti eden her şeyi kararlılıkla işleyen Nasyonal Sosyalistler, Nietzsche'den geriye, Jefferson'ın İsa'dan geriye bıraktığından çok daha azını bırakabilmişlerdi –Nietzsche'nin kitaplarının çoğu, onların kitsch dizgesine uygun düşmüyordu; bu kitaplar fazla anti-milliyetçi, fazla anti-Alman, fazla anti-filister, fazla anti-intikamcı, fazla anti-kolektivist, fazla anti-militarist, fazla anti-antirasyonalist, fazla anti-antisemitik, her türlü somut milletlerin-kendine-düşkünlüğünü[2] fazlasıyla hor gören ve nihayetinde, belirleyici engele gelince, kendini ister milliyetçi, ister sosyalist isterse intikam siyasetinin çok amaçlı nasyonal/sosyalist biçimi olarak sunsun, her türlü hınç politikasıyla fazlasıyla bağdaşmazdılar. Nietzsche'den, Almanların efendi ırk pozuna giden hiçbir yolun bulunmadığını, onun yazılarıyla temasa geçmiş bulunan herkesin bilmesi gerekirdi; Nietzsche'nin, doktoralı ya da doktorasız Almanların, başkalarını küçük düşüremedikleri zaman kendilerini iyi hissetmeyişlerinin onların şeytana uyması olduğu yolundaki kavrayışı fazlasıyla acıtıcıydı –ama Nietzsche'nin ahlak felsefesi külliyatı, küçük düşürme gereksinimlerinin aşılmasına yö-

2. Friedrich Nietzsche, *Der Antichrist*, KSA 6, s. 167.

nelik biricik bir alıştırmadan başka nedir ki? Irkçı politikanın yabancı olanın aşağılanmasına yönelik acınası bir eğilime dayandığını daha o zamanlar, Wilhelminizmde bugünün holiganizmini hisseden Nietzsche'den daha keskin bir biçimde kim ortaya koyabilmiştir? Nietzsche hiç kuşkusuz bir eşitlik karşıtıdır ama niyeti, yaşlılıktan burnunun ucunu göremez olmuş Alman ahlak felsefecilerinin, farklılıklardan artık etkilenemez bir halde hep öne sürmekten hoşlandıkları gibi intikam düşkünü popülistlerle aynı davayı gütmek değil–, son insanın geleceksiz tüketiciliğe karşı kendini yükseltme özgürlüğünü savunmaktır. Nietzsche'yi küçümseyenlere ve onun etkisine karşı uyaranlara sadece bir bakımdan bir itirafta bulunmak gerekir, – Nietzsche'nin kendine "bir 'yazgı' markasının tasarımcısı olarak ürününü taklitlerine karşı daha iyi bir korumayla donatması gerekmez miydi?" ve daha genel olarak, "yazar isminin yanında bir marka oluşabilir mi?", diye sormuş olması gerektiği doğrudur. Elinin tersiyle ittiği ayaktakımının, kendisinin en yapışkan müvekkili olacağını bilememiş miydi? Bu soruların, Nietzsche'nin kendi düşünüşlerine pek de uzak olmadığını, Zerdüşt'ün büyük ruhun asalakları hakkındaki peygamberce, adeta kiliseyi eleştiren sözlerinin yanı sıra,[3] Nietzsche'nin görüşlerinin korkunçluğundan duyduğu ürküntü yüzünden yazarlıktan çekilmeyi düşündüğü bazı mektup taslakları ve çalışma notları da kanıtlıyor. Ne ki, kendisi bunu yapmış olsaydı bile, yazarlıktan neden vazgeçtiğini açıklaması kaçınılmaz olacaktı –ve sonucu hemen hemen aynı olacaktı. Belki Nietzsche, hemen hemen tüm değer kaygıları için olduğu gibi, bu tür kaygıları için de yapıtını önceden biliyordu: "Üçkâğıtçılara karşı tetikte durmam ben, tedbirsiz olmam *gerekir*: Böyle ister kaderim."[4]

3. Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zaratushtra* III, Von alten und neuen Tafeln 19, KSA 4, s. 260 vd [Türkçesi için krş. *Böyle Söyledi Zerdüşt*, III, Eski ve Yeni Levhalar Üzerine 19, s. 210-1].

4. Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra* IV, Der Zauberer 2, KSA 4, s. 318 [Türkçesi için krş. *Böyle Söyledi Zerdüşt* IV, Büyücü 2, s. 259].

Nietzsche'nin bireyciliğin trend-tasarımcısı olarak gerçekleştirdiği büyük atılımda neyin özel olduğunu görebilmek için, alternatif tasarımlarla bir kıyaslama yapmak uygun olacaktır. Çağa uygun "neysen o ol" ve buna karşılık düşen "ne istiyorsan onu yap" düsturlarının çok sayıda güçlü anlatımı yoktur. Nietzsche'nin projesine rakip ve karşı dosya olarak, sadece *Şen Bilim*'in yazarının da yeri geldiğinde bizzat "harika büyük bir karakter" diye andığı bir yazarın yapıtı söz konusudur; eklemeden geçmeyelim ki, bugüne kadar on dokuzuncu yüzyılın en zeki filozofu olan bu yazar, Ralph Waldo Emerson adında bir Amerikalıydı. Nietzsche'nin yaşamının kendini yaratan bireysellik tasarımı "özgür tin" başlığıyla sunulmaktadır; Emerson da kendi ürününü non-konformizm markası altında piyasaya sunmuştur. Emerson'ın erken dönem yazılarından en mükemmeli, non-konformizmi konu edinir –Amerikan felsefesinin, varlığını ilk şaşkın tanığına kanıtladığı işaret fişeğidir bu: Sistemsiz yoğunluğu açısından bir eşi bulunmayan, yaklaşık otuz sayfalık bu düzyazı metnin, *Self-Reliance* [Özgüven] üst başlığını taşıması bir rastlantı değildir. Bu metinde, izleyen yüz elli yılda Amerikan özgürlüğünün özel ses rengi olduğunu gösterecek olan anti-alçakgönüllülük programı biçimlenir. Amerika Birleşik Devletleri kendini Avrupalı mezo-teorilerin ithaline adamadan önce, yüzyılımızın yetmişli yıllarına kadar, bu rengin hâkimiyeti vardı. 1841 yılında *critical theory*'nin* sel baskını altında kalmak henüz çok uzaktaydı:

> Senin kendi yüreğin için doğru olanın, tüm insanlar için doğru olduğuna inanmak, dâhicedir. Gizli inanışlarını dile getir ve onlar evrensellik kazanacaklardır; çünkü en içteki, doğru zamanda en dışta olacaktır ve ilk düşüncemiz, mahşer gününün borazanlarıyla bize geri verilecektir... Büyük sanat yapıtları, bundan daha etkileyici bir ders içermezler. Bütün

* Eleştirel Teori (Frankfurt Okulu). (ç.n.)

seslerin, öteki taraf için vaveyla kopardığı sırada, keyfi yerinde bir boyun eğmezlikle kendi spontan izlenimimizin üzerinde durmayı öğretirler bize. Yoksa yarın bir yabancı... tam da bizim tüm zaman boyunca düşünüp hissettiğimizi söyleyecek ve kendi görüşümüzü utanarak bir başkasından duymak zorunda kalacağız."

"Ama Tanrı kendi yapıtını korkaklar aracılığıyla bildirmiş olmak istemez... Kendine güven: Her yürek bu demirden telle titrer."

"Toplum her yerde üyelerinden her birinin insanlığına karşı bir komplo içindedir. Toplum bir anonim şirkettir; toplumun üyeleri bu ortağın gündelik ekmeğini güvence altına almak için, yemek yiyenin özgürlüğünden ve kültüründen vazgeçmeyi onaylarlar. En çok arzu edilen erdem, uyumluluktur. Kendine güven, toplum için bir dehşettir. Toplum gerçekleri ve yaratıcıları değil, isimleri ve görenekleri sever."

"İnsan olmak isteyen, non-konformist olmalıdır. Ölümsüz zaferlere ulaşmak isteyen, iyi ismini taşıyanın kendisini engellemesine izin vermemeli, onun iyi olup olmadığını araştırmalıdır. Nihayetinde, senin kendi tininin dürüstlüğünden başka hiçbir şey kutsal değildir. Kendinden özgürce söz edersen, dünyada bir oy hakkına sahip olursun."

"... İyiliğinin herhangi bir köşesi olmalı, yoksa bir iyilik değildir o. Sevgi öğretisi inleyip yakındığında, onun telafisi olarak nefret öğretisi vaaz edilmelidir... Kapı direğimin üst kirişine şöyle yazmak isterim: Ruh hali... günümüzü açıklamalarla geçiremeyiz."

" Teorisini, Yusuf'un paltosunu fahişede bıraktığı gibi bırak geride ve kaç."

"... Büyük olmak, yanlış anlaşılmak demektir... Uyumluluğun hiçbir şeyi açıklamaz. Birey olarak eyle, birey olarak yaptığın şey bugün seni haklı çıkaracaktır."

"... Yüzyıllar, ruhun sağlığına ve otoritesine karşı komplo kurarlar... Tarih, benim varlığımın ve oluşumun neşeli bir savunusu ya da bir benzetmesi olmaktan daha fazla bir şey olmak istediğinde, bir kepazelik ve bir hakarettir."

"... 'Metanetli ölümlünün yardımına, kutsal ölümsüzler koşarlar' demişti Zerdüşt."[5]

5. Ralp Waldo Emerson, *Essays*, Birinci Dizi, Alm. Çev. ve Yay. Haz. Harald Kiczka, Zürih, 1983, s. 42-56, 65; çeviri kimi yerlerde değiştirilmiştir.

Hanımefendiler, beyefendiler, Emerson'ın Nietzsche karşısında zamansal bir önceliği vardır, bunun üstüne psikopolitik bir öncelik de eklenmektedir; çünkü Emerson'ın non-konformizmi adeta, çift-değerli ama demokratik olarak dengelenmiş bir kitle narsisizmine karşı bir direniş biçiminde açımlanmak için oluşturulmuş gibidir; oysa Nietzsche'nin "özgür tin" markası, başarıya aç kaybedenler hareketi tarafından taklit edilme tehlikesiyle daha fazla karşı karşıyadır. Geçmişteki ve gelecekteki faşizmler, kendilerini politik açıdan bir istisnai dönem boyunca kazananlar olarak göstermek için kuralları değiştiren *enerji yüklü kaybedenlerin ayaklanmaları*ndan başka bir şey asla olamayacaklardır. Nietzsche markası kazananların markası olmayı vaat ettiği için, kaybedenler ve kaybedenlerin redaktörleri tarafından yeniden silah altına alınmıştır. Bu hayalet yeterli olmadığı ve olamadığı için, markalar meydanında Emerson'ın tasarımı, Nietzsche üzerinde kazanılan zafere katkıda bulunmuştur. Bu yüzden, günümüzde non-konformistlerin çoğunluğu özgür tinler değillerdir. Bizim ortalama düşüncelerimizin ve duygularımızın tümü *made in USA*'dir, *made in Sils-Maria* değil.

Bir kez daha yazar Nietzsche'ye geri döndüğümüzde, bu farkın önemi hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Nietzsche, kendini övmeci ve iyi haberci [*Evangelisch*] konuşmalar arasındaki en radikal kısa devreyi yaşadığında, *Böyle Söyledi Zerdüşt*'ün ilk üç bölümündeki kendini çok iyi hissetme halini yansıtan [*Euphorisch*] üretimleri, yazarının yargısına göre "Dionysosçu" kavramı, "en yüce eylem" olmuştur. Bu devingen yazma epizodlarında, iş başındaki cezbe halinin katıksız kendini ilan edişi olan bir söylem ortaya koyarak, dil kullanımını daha önce ve daha sonra eşi görülmedik biçimde düzene sokmuştur. Nietzsche "en yüce eylem"ini sadece "Dionysosçu" sıfatıyla nitelemekte de bir o kadar haksızdır. Anlatım patlamalarında gün yüzüne çıkanlar, Dionysosçu parçalanmaların aşınmış göründüğü Apolloncu ışımalardır daha çok. Zerdüşt'ün İncil'inde güneşin, Apollon'un yıldızının, örnek olarak var olan rolünü oy-

naması ve yeni peygamberin kendini güneşi taklit ederek mükemmelleştirmeye çalışması bir rastlantı değildir. "Tuttuğum her şey ışık oluyor" –ancak güneşler kendilerinden böyle söz ederler. Her şeyden önce, en önemli jestleri ve yetenekleri için geçerlidir bu –kendini kayıtsız şartsız harcamaya hazır olmak ve hiç yüksünmeden batma yeteneği. Her iki bakımdan Nietzsche'nin geç dönemindeki öğretisi bir *imitatio solis* [güneşi taklit etme] hedeflemektedir. Sadece güneş, batana kadar kahramandır ve sönene kadar cömerttir. Yazar, genç Rus kadın arkadaşına bir vesileyle "kahramanlık, mutlak kendini-batırmaya varan iyi niyettir" diye yazmıştı. Ancak güneşler bu denli savurgan olabilirler ki, bu yüzden, akıllı mirasçıları kendi iktisat düşüncelerini gerçekleştirebildiklerinde, onları kısıt altına alabilirler. Sadece güneşin birinci doğasıdır armağan eden erdem; sadece güneşler vermek ve almak simetrisi için vermezler; sadece güneşler konuşucular ve dinleyiciler üzerinde egemence ışıldarlar. Ve sadece güneşlerdir, kitap tanıtım yazılarını okumayanlar. Bu son noktada yazar Nietzsche güneş-oluşunu tam başaramamıştır; başka bazı açılardan da Nietzsche'nin güneşinin, eğretilemenin ele verdiğinden daha fazla insani yönü bulunduğu kuşkusunu duymamız için nedenler var. Bu eğretileme Zerdüşt'ün güneşe ilk hitabıyla başlıyor: "Ey sen büyük yıldız! Aydınlattıkların olmasaydı, ne olurdu mutluluğun", "... hafiflettik yükünü ve kutsadık seni bu yüzden."[6] Ve bu eğretileme Nietzsche'nin kendi istemine duasında doruk noktasına ulaşır:

> –Zamanı gelince hazır ve olgun olayım diye büyük öğlede...
> –hazır olayım diye kendime ve en gizli istemime: Okunu isteyen bir yay, yıldızlarını isteyen bir ok gibi:–
> –kendi öğle vaktinde hazır ve olgun bir yıldız gibi, parlak, yok edici güneş oklarından delik deşik, mutluluk içinde:–
> –bir güneş olayım diye kendime ve acımasız bir güneş-istemi...

6. Friedrich Nietzsche, *Also Sprach Zarathustra*, KSA 4, s. 11 [Türkçesi için krş. *Böyle Söyledi Zerdüşt*, s. 3].
7. Ibid., s. 269 [Türkçesi için krş. *a.g.e.*, s. 218].

Bu sözlerde yazarın, "özne" adında özdeşliğe kaçışı savunan felsefi halüsinasyona da, öznelerin yüz yüze konuştukları ya da birbirlerini yüz çevirmekle suçladıkları diyalog felsefesine de sempati duymadığı görülüyor. Nietzsche, nüfûz edilmiş bir nüfûz etme teorisiyle, bir taşma ve ötekinin içine girme etiğiyle, bir soğurma ve yeniden ışıma mantığıyla ilgileniyor. Nietzsche, simetrik konuşmayı, pazarlığı, sıradanlıklar arasındaki ortalama değeri değil, güneşler arası ilişkileri, yıldızdan yıldıza ışın alışverişini, iç organların iç organlara girmesini, gebe kalmayı ve gebe bırakmayı biliyor. "Yunus balığının karnında, yaşamı muştulayan olacağım."[8] Onu ilgilendiren görüşler değil, türümlerdir. Entelektüel düzlemde radikal bir biçimde biseksüeldir, delinip geçilmek için yanıp tutuşan bir yıldızdır; ve delip geçen ve "yenen" bir güneştir. Nüfûz ediliyorum, o halde varım; senin içinde ışıyorum, o halde varsın. Güneşine cinsellik katarak, taklit etme yönünü tersine çeviriyor ve güneşi insanın taklitçisi olmaya zorluyor; insanın yazar –yani dil tarafından, müzik tarafından nüfûz edilmiş bir birey, kulakları arayan ve kulaklar yaratan bir ses– olması koşuluyla.

Bu noktadan itibaren Nietzsche'nin yapıtının dil eleştirisel yorumunun yönü bir kez daha değiştirilebilir. Nietzsche, İncil operasyonuyla kendini övmeyi serbest bıraktığında, bu övgünün kendisi üzerine başka bir ışık düşüyor. Nietzsche'nin poetikasının dolaylı övgü kurallarını ortadan kaldırdığı ve yabancıyı övmenin yerine kendini övmeyi geçirmeyi olanaklı kıldığı saptaması, bu değişimin sadece dış katmanını gösteriyor. Daha derindeki bir düzlemde Nietzsche'nin olumlayıcı dili yabancıyı övmeye bağlı kalıyor –çünkü Benlik-olmayanı, daha önce hiç kutlanmadık bir biçimde övüyor. Oysa, öteki kişinin ötekiliğinden daha fazla bir şey olan bir yabancılığa adıyor kendini. Konuşucunun içinden, yankı yapan bir koridordan geçer gibi geçen bir yabancılığa; ona –kültürüne, diline, eğitimcilerine, hasta-

8. Friedrich Nietzsche, *Nachgelassene Schriften*, KSA 10, s. 428.

lıklarına, zehirlenmelerine, denemelerine, dostlarına ve hatta bizzat, fenomenleri görünüşte kendine özgü parantezi içine alan Benliğine– nüfûz eden ve onu olanaklı kılan bir yabancılığa maruz bırakıyor kendini. Kendi içinde, dünya adında bir yabancılık bolluğu yaşıyor. Nietzsche'nin bu büyüklüklerde ortaya koyduğu her şey, kendi-yabancı övgüsüne dönüşüyor. "... Babam olarak zaten ölmüştüm, annem olarak hâlâ yaşıyorum..."[9] Nietzsche'nin benliksizliği, açık kendini övme düzlemlerinin altında böyle aranmalıdır –iç yabancılığa açılışında, aşırı boyutlardaki dolayımlılığında, çok meraklı yumuşak huyluluğunda, asla tam olarak telafi edilmemiş budalalığında. Bu yüzden yazar basitçe bir güneş değil, bir rezonans cismidir. Annem olarak hâlâ konuşuyorum, gelecekteki dostlarım olarak daha işitileceğim. Nietzsche hetero-narsisizmin kâşifi olarak tanımlanabilir: Kendinde nihayetinde olumladığı, kendine nüfûz eden, onu hayran bırakan, ona işkence eden ve onu şaşırtan bir kompozisyon halinde onun içinde birleşen başkalıklardır. Şaşırma olmasaydı, yaşam bir yanılgı olurdu. Dünyada, gerekçelerden daha hızlı bir şey olmalı. "Güç İstemi" başlığı altında tartışılan şey, bir katıksız eksik tümceler teorisi olarak bir kompozisyon öğretisinin ön oyundur. İstem teorisi, yazılmamış, daha komple bir öğretiye, öven aklın, dünyayı itiraz ve aşma olarak betimleyen eleştirisine bir dolambaçlı yoldu.

Belki de Nietzsche'nin, Alman dilinin ve Avrupa sentaksının yazarı olarak doruk noktasına ulaştığını not edebiliriz. Düşünür-şarkıcı olarak doruk noktasında, bireylerde kendini olumlama noktaları yaratan evrenin bir aracı olarak duyumsayabilmişti kendini. Felsefeci olarak, istem teorisinin taslaklarını kendisi bir yapıt olarak bir bütün haline getirip yayımlamış olsaydı, çok erkenden alkışlarla karşılanacaktı. Ne var ki bunu, sömürücülerin, yararlanıcıların ve hızlandırıcıların onun yerine yaptıklarını, yazarın adını marka

9. Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, KSA 6, s. 264 [Türkçesi için krş. *Ecco Homo*, Çev. Mustafa Tüzel, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2021, s. 7].

olarak kullandıklarını –ve bunu, kendi çalışmalarında sık sık bu sözümona sistemi, bu sözde temel öğretiyi çürüten noktalara varan yazarın doğru bilgisine karşın yaptıklarını biliyoruz: Hiçbir istem yoktur, bu yüzden güç istemi de yoktur, istem sadece bir deyimdir, sadece bir kuvvetler, söylemler, tavırlar çoğulluğu ve onların kendini olumlayan, yitiren ve dönüştüren bir Benin yönetmenliğinde kendilerini bestelemeleri vardır. Tam da bu noktada yazar kendi markasıyla çelişmektedir ve önermeleri apaçıktır. Belki onun yüzüncü ölüm yıldönümünde bu önermeleri gelecekte hiçbir redaksiyonun onları kesip atamaması beklentisiyle yinelemekten daha iyi bir şey yapamayız.

> Bilincin tüm üst yüzeyi –bilinç bir üst yüzeydir– herhangi bir büyük buyruktan arı tutulmalıdır. Her büyük sözcüğün, her büyük tutumun karşısında bile dikkatli olunmalı!.. Herhangi bir çaba gösterdiğime dair hiçbir anı yok belleğimde –hayatımda hiçbir *mücadele* izi bulunmaz, kahramanca bir doğanın tam zıddıyım ben. Bir şeyi "istemek", bir şeye "ulaşmaya çalışmak", bir "amacın", bir "arzunun peşinden koşmak –tüm bunların deneyimi yok bende. Şu anda bile geleceğime bakıyorum –*uzak* bir gelecek– dümdüz bir deniz gibi uzanıyor önümde: Hiçbir talep kıpırdanmıyor üzerinde. Herhangi bir şeyin olduğundan farklı olması yönünde en küçük bir isteğim bile yok; kendim de farklı olmak istemiyorum. Ama hep böyle yaşadım ben.[10]

Yazarın bu idiline, bir kez daha *Öğle*nin Zerdüşt idili, mükemmelleşmiş yeryüzü üzerinde yatarak yumurtlama, yanıt veriyor. Burada yeryüzü kimin için durduğu sorusuna önceden yanıt verir gözüküyor.

> En durgun koyda böyle yorgun bir gemi gibi: Böyle dinleniyorum yeryüzüne yakın, sadık, güvenerek, bekleyerek, en ince bağlarla ona bağlı.
> Ey mutluluk! Ey mutluluk! Şarkı söylemek mi istiyorsun, ey ruhum? Yatıyorsun otların üstünde. Ama, hiçbir çobanın kavalını üflemediği, gizemli kutsal saattir bu.

10. Ibid, s. 294 [Türkçesi için krş. *a.g.e.*, s. 37].

> Sakın kendini! Kızgın öğle yatıyor kırlarda. Şarkı söyleme! Sessiz ol! Dünya mükemmel.[11]

Burada yazar, yazar olmayı bıraktığını söylüyor. Dünya, uyandırmaya hakkımız olmayan bir şey olduğunda, artık bir yazar yoktur. Onu kendi eski öğleninde bırakalım. Yazar olmayı bırakan yazarı mutlu bir insan olarak tasavvur etmeliyiz.

11. Friedrich Nietzsche, *Also Sprach Zarathustra*, KSA 4, s. 343 [Türkçesi için krş. *Böyle Söyledi Zerdüşt*, s. 280].

Ek

"Zenginlik Keyif Vermeli"

Filozof Peter Sloterdijk, spekülatörlere ve "loto milyonerleri"ne karşı bir "Girişimciler antikapitalizmi"ni savunuyor ve bir tür vakıflar yoluyla gerçekleştirecek yeni bir eliaçıklık tarzına işaret ediyor. Sloterdijk'a göre "Zengin olmak tek başına yeterli değildir. Zenginlik keyif vermelidir." Almanya'nın önde gelen iktisat dergisi *Wirtschaftswoche*'nin Peter Sloterdijk'la 22 Kasım 2001'de yaptığı söyleşi.

- *Sayın Profesör Sloterdijk, iki yıl önce* –İnsanat Bahçesi *başlığı altında– öncelikle kültür-sanat sayfalarında yer bulan bir gen teknolojisi tartışması başlattınız. Şimdi siyaset alanında bu konunun ele alınmasını sevinçle karşılıyor musunuz?*
  Böylelikle siyaset, şu sıralar toplumu tedirgin eden bir yeniden düzenleme süreci içinde, bir normlar sistemi sunma işlevini gerçekleştiriyor.
- *Neden yeniden düzenleme? Oysa burada yeni teknolojik olanaklar söz konusu.*
  Doğru. Yeniden düzenleme kavramını genellikle hizmetlerin sonradan özelleştirilmesiyle bağlantılı olarak kullanmayı öğrendik. Oysa, yeniden düzenlemenin çok daha geniş bir anlamda kavranması gerekir. Yenileme yoluyla yeniden düzenleme aslında daha güçlü olan fenomendir, tarihin motorudur. Modernliğin tümü, insanlık tarihinde denenmemiş tekniklerin kültürel olarak ilk kez devreye sokulmaları üzerine devasa bir deneydir.

- *Sizin görüşünüz nedir? İki yıl önce bazı eleştirmenler size genetik öjeniğin savunucusu gözüyle bakıyorlardı.*
  Bu bir yanlış anlamaydı. Bir filozof için asla şu ya da bu teknolojiden yana olmak söz konusu olamaz; sadece teknolojiyi daha derinden anlamaktır onun derdi. "İnsanat Bahçesi İçin Kurallar" üzerine konuşmamda gen teknolojisi mega trendini, sorumluluğu üstlenilebilecek bir biçimde kanalize etmeyi savunmuştum. Bu noktada, dikkat etme ilkesine göre yönlenmeliyiz.
- *Gen tartışmasında -insan onurunu zedelediği için gen teknolojisine sınır koymak isteyen Cumhurbaşkanının ve bu teknolojide bir istihdam şansı gören Şansölyenin de söylemlerinde- ahlak başat bir konumda. Ahlak kimden yana?*
  Tek ve biricik ahlak yoktur. Bu durum tartışmada açıklık kazanmıyor. Her zaman ahlakı sadece tekil olarak varolan, son sözmüş gibi düşünüyoruz. Oysa ahlak da toplum gibi çoğulcudur.
- *Bu, sanki ahlak gelişigüzelmiş gibi gelmiyor mu kulağa?*
  Hayır, ahlak köklerinden gelişigüzel bir biçimde çoğaltılamaz; ama birden çok kökü ya da kaynağı vardır, bizim normlandırmalarımız da buralardan doğar. Bunlardan birisi evcil yaşam biçimi, insanlar arasındaki ilişkiyi komşuluk kategorileri altında düzenleyen, deyim yerindeyse samimi alan etiğidir. Bu ahlak kaynağının en üst düzeyde genelleştirilişi, günümüzde kendini bir dünya ethosu olarak kabul ettirmeye çalışan hümanizmdir -kendisinin aslında ahlaki alanın sadece bir kesitini yorumladığını kabul etmemektedir. Bir başka kaynak da devlet olma sanatının öğretileridir. Devletin nev'i şahsına münhasır bir görev alanı vardır. Devletin düzenleme hizmetleri, genelleştirilmiş bir aile ethosuna indirgenemez. Büyük dinlerin değişik ahlaklarının da, hümanizme de devlet mantığına da dayandırılamayan bağımsız bir kaynağı vardır.

- *Bu ahlak yaratımı kaynakları, gen teknolojisi tartışmasında birbirine mi girdi?*
  Bu durum, toplumun, toplumu değiştiren büyük teknolojilerin yabanıl bir biçimde ilk kez uygulamaya konuluşunu tartışmaya davet edildiği anda gerçekleşiyor. Bu yüzden, sürdürülen bir deneyde, gerçeklik kumaşının nasıl dokunduğunu ve bir toplumun süren bir hukuk ve kendini bulma süreci içinde kendine nasıl yeni kurallar koyduğunu birlikte izlediğimiz, fantastik bir dünyanın ortasında yaşıyoruz.
- *Bu kendini bulma süreci bir ahlak rönesansına yol açabilir miydi?*
  Bu büyük mistik tekil sözcük anlamında bir ahlak rönesansına değil –sanki zamanın gidişatı kötü olduğu için, insanlar şimdi yeniden iyi olacaklarmış gibi. Bunu saçma buluyorum. Ancak bu süreç, tartışan bir toplum rönesansına yol açacak. Biz bu alışkanlığımızı unutmuştuk; çünkü Alman toplumunda yirmi yıldır üşengeç bir aşırı konsensus durumu geliştirdik.
- *Şansölye ulusal bir etik kurulu oluşturdu. Bu doğru bir yol mu, yoksa bu da aşırı konsensus kategorisine mi giriyor?*
  Etik kurulu, tahmin ediyorum ki bu düzenlemenin darbeci işleyiş biçiminin parlamentonun yanında tümüyle saydam oluşu yüzünden işlemeyecek. Bu kurul bir araçlaştırma karakteri taşıyor. Hükümetin uzmanların oylarını satın aldığı izlenimi doğuyor. Bu kurula katılan, kendi satın alınabilirliğini yeterince sınayıp sınamadığını sormalıdır kendine.
- *Yine de etik kurul, yurttaşları ve politikacıları gen teknolojisi hakkında çok iyi tartışmalar yapmaktan alıkoymuyor.*
  Ben bunu çok olumlu buluyorum. Bir süre, tartışan ve bu anlamda demokratik bir toplumun sonuna geldiğimize inanılır olmuştu. Oysa şimdi, önemli bir teknolojinin başlatılmasının eşiğinde, uçurumdan tartışarak çıkan bir toplum oyununa tanık oluyoruz.

- *Gen teknolojisi tartışması, toplum için bir ab-ı hayat çeşmesi mi?*
  Modern toplum, başlangıçlarına geri götürülüyor. Bu, bilinçlerin savaşımından ya da sahici partilerin (tarafların) savaşımından toplumun doğuşudur.
- *Sanki artık sahici partilerimiz yokmuş gibi söylediniz!*
  Sahici partiler, ancak gerçek çıkar çatışmalarının bulunduğu yerde olur. Şu an için yeniden görece tutkulu parti (taraf) oluşumlarını görüyoruz; ancak bunlar, parlamentodaki gruplaşmalara paralel düşmüyor. Ahlaki partilerin biçimlenişini görüyoruz; bir teknofob [teknolojiden korkan] ve bir de teknofil [teknoloji sever] partiden oluşan, gayriresmî partiler coğrafyası var. Şu sıralar, şansölye teknofil eğilimde olsa da, iktidarda teknofoblar partisi var.
- *Schröder, "Değişimde Güven" sloganıyla iki tarafı da kucaklamaya çalışıyor.*
  Çok ustaca, çünkü atmosferdeki kutupları, toplumun uzlaşmaz temel eğilimler hakkında apaçık semantik bir iç savaşa düşmeyeceği bir biçimde dengelemek gerekiyor.
- *Gen teknolojisi açısından bakıldığında, bu iç savaş daha çok CDU'yu [Hıristiyan Demokratik Birlik, muhafazakâr parti] etkilemiş görünüyor.*
  Yeşillerin büyük çoğunluğunun doğallıkla teknofob olmasına karşın, yeşillerde de ağır bir çatışma yaşanıyor. Ama on-on beş yıldır partide gerçekleşen bu realo-dönüş sürecinde, bazı yeşiller de ılımlı bir teknofiliye döndüler.
- *Bu süreç SPD [Sosyal Demokrat Parti] içinde de gerçekleşiyor.*
  Evet, çünkü eski bir yeniden paylaştırma partisi olarak SPD, gelişen bir piyasayla –ideolojik açıdan değil, sistem açısından– yazgısal ittifakı üzerinde düşünebilmiş ve Şansölyeyi izleyebilmiştir.

- *Gen tartışması çerçevesindeki bu informel ahlaki partiler oluşumunun geleneksel partiler coğrafyası üzerinde etkileri var mı?*
  Bu bulgu öncelikle mecliste dört sosyal demokrat ve bir de iktisadi liberal partinin bulunduğunu gösteriyor. Ayrıca PDS'te [Demokratik Sosyalizm Partisi, eski Doğu Alman KP'nin devamı] solda mı yoksa sağda mı yer aldığı söylenemeyen, anti-kapitalist bir hınca organize ettiği için ne yapacağı kestirilemeyen sol-faşist bir direniş bloğu var. Hınçtan kaynaklanan her türlü politika esas olarak, yanlış bir biçimde sağ-radikalizm olarak tanımladığımız şeyin özelliklerini taşır. Aslında bu sol olabildiği kadar sağ da olabilen bir coşku radikalizmi ya da bir reddetme radikalizmidir. Ama bir bütün olarak PDS de şimdi sosyal demokratlaşma yoluna girmiş bulunuyor.
- *Bu iş neye varır? Gen teknolojisi tartışması sosyal-liberal bir koalisyona yol açan bir atmosfer yaratır mı?*
  Buna hiç şaşırmam. Sosyal demokrasi üçüncü yol ideolojisine açıkça çark ettiğinden bu yana, Blaircidir. Blaircilik ise emek ile Thatcherizmin evliliğinin ürünüdür. Bu da, sosyal devletçi bir biçimde ayarlanmış piyasa ekonomisinin yirminci yüzyıl için geçerli olan emek formülünün geç de olsa benimsenmesi demektir. Bu dönüşümle birlikte sosyal demokrasi ekonomik bir sonsuzluk oyununda, piyasaların sonsuz bir kazanç oyununda gelişen bir topluma bağımlılığını itiraf etmiştir. Liberalizm ve sosyal demokrasi aynı madalyonun iki yüzünü oluşturuyor; çünkü ikisi de sınır tanımazdır.
- *Yani sınırları tanımıyorlar mı?*
  Evet, onlar sınırları aşma politikacıları, büyüme politikacılarıdır. Büyüme sadece sınırları aşmak, sınırları ötelemek için kullanılan, nötrleştirici bir deyimdir. Modern toplumda süreçler yukarıya doğru açıktır;

çünkü gelirin, doyuma ulaşmanın ve kendini gerçekleştirmenin sınırı yoktur. İnsanın doyuma ulaşabileceğini söyleyen antik hipotezin tersine –ki bu tez antik dünyanın antropolojik ilkesiydi– Modernlikte insanlar doymak bilmeyen hedef kovalayıcılardır.

- *Ve sosyal demokratlar bu doymak bilmez sınırsızlaştırma politikasını sürdürmek mi istiyorlar?*
  Bunu yeşillerle birlikte yapmak, liberallerle olduğu kadar kolay değil elbette.
- *Sosyal demokratlar, yeniden paylaştırıcı değiller mi?*
  Sosyal demokratlar, yeniden paylaştırmanın sonu gelmeyen bir değer yaratımına bağımlı olduğunu fark eden yeniden paylaştırıcılardır. Bu yüzden, sosyal demokrat başbakanların yeni teknolojiler doğrultusundaki atılımlarda başı çekmeleri hiç de şaşırtıcı değildir. Bunun tam da insan biyo-teknolojisi gibi duyarlı bir alanda gerçekleşiyor oluşu, belki biraz itici gelebilir ama son tahlilde tamamen tutarlıdır.
- *Globalleşme çağında, yeni teknolojilerin çekiciliğine kapılmamak zaten mümkün olamazdı.*
  Evet, globalleşme Avrupalı yaşam yükseltme araçlarının çok başarılı bir ihracına dayanıyor. Avrupalılar iki yüz yıldır öyle bir ürün yelpazesi geliştirdiler ki, insanlar bu yeni ürünlerin kullanım değerlerini gördükleri anda bu yelpaze insanların yaşam biçimini hemen hemen her yerde dramatik bir biçimde değiştiriyor. Adeta bu araçlara ulaşmak için tam bir kıskançlık rekabeti var.
- *Niye kıskançlık rekabeti?*
  Tüm rekabetler kıskançlığın yönettiği süreçlerdir. En büyük rekabet, mallar için yapılan rekabet değil, her şeyden önce manevi ödüllendirmeler denilen şeyler için yapılan rekabettir. Hegel, tarihin asıl motoru olarak, tanınma/kabul görme mücadelesinden söz eder.

- *Peki, rekabetin motoru niye haset değil de kıskançlık?*
  Elbette her iki varyant da var. Kıskançlık bunun pozitif deyimi; çünkü rakibin sahip olduğu şeyi istemek, ilkin rakipten öğrenilmiş olsa bile, bir mala sahip olma açısından, yarıştaki rakibin önüne geçme şansının bulunduğuna inanılıyor. Hasette ise kıskançlığın yaratıcı ucu kopartılıyor ve ötekinin küçük düşürülmesi ön plana çıkıyor: Bende olmayan, onda da olmasın.
- *Buna göre kıskançlık, özgürlük şansıyla, haset ise eşitlik şansıyla daha bağlantılı.*
  Evet, vazgeçme talebi daha kolay genelleştirilebilir.
- *O zaman haset toplumları daha fazla yeniden paylaşımlarla, daha yüksek devlet payıyla öne çıkarlar. Almanya bir haset, Amerika ise bir kıskançlık toplumu mudur?*
  Kesinlikle böyle. Devlet burada genel sınırlandırma ilkesine göre çalışan bir düzenleyici işlevi görüyor.
- *Şimdi globalleşme devletin geri çekilişini zorunlu kılıyor ve böylelikle bir sivil toplumun yaratılmasını dolaylı olarak teşvik ediyor.*
  Geleneksel devlet hizmetlerinin, yani büyük komünitarist sistemlerin yeni bir taşıyıcıya, yani işçilerin yeni vatanı olarak işletmeye emanet edilebilmesi koşuluyla. Buradaki tek sorun, bunun bizde işleyeceğine ilişkin çok az kanıt bulunmasıdır.
- *Niye işlemesin ki?*
  Çünkü devlet, ikamesi bulunmayan devasa bir hizmet sunucudur ve öyle kalacaktır. *Homo economicus* bizde ekonomi alanında üretilmez; devlet hastanelerinde doğurulur, ailelerde yetiştirilir, devlet okullarında eğitilir, devlet üniversitelerinde formasyon kazandırılır ve sonra 25-30 yaşında dışarı çıkar, yabanileşir, bu piyasa arenasına serbest bırakılır ve bu öteki ortamda yaşayabilmesi için gereken ahlaki değerleri ve kıstasları öğrenmesi için, deyim yerindeyse ikinci bir okul yolunda ikinci bir hayata başlaması gerekir.

- *Yani bizim toplumumuz, kendini devletin vesayetinden kurtaramayacak bir yapılanma içinde midir?*
  En azından kısa sürede kurtaramaz. Devletimizin düzenleme hizmetleri öyle kapsayıcıdır ve farklılaşmıştır ki, piyasa güçleri uzun erimde bunları kendi başlarına yapmakta zorlanacaklardır. Yine de, eğitim kurumlarının, üniversitenin ve bilimin belirli bir ölçüde devletin denetiminden çıkartılması anlamlı olacaktır. Üniversitenin daha fazla özel teşebbüs işletmelerinin özelliklerini alması ve bilim insanlarının bürokrasiye daha az bağımlı olmaları *a priori* bir kültür felaketi değildir. Elbette bu Almanya'ya da gelecek.
- *Neden ille de biz Almanlar, örneğin Anglosakson ülkelerinden farklı olarak devlete bu kadar inanıyoruz?*
  Bu durum tüm kıta halkları gibi bizim de karacılığın damgasını güçlü bir biçimde taşıyan bir devlet düşüncesine sahip olmamızdan kaynaklanıyor. Ve böylelikle çok trajik bir devlet düşüncesine de sahibiz. Diğer bir deyişle devlet, uğrunda ölebilmek için var. Ulus sadece bir kurbanlar birliği ya da bir yazgı kavramı; ve bu da daha çok denizci kültürlerin, bu yeni-göçebe biçimlerin, özellikle de İngilizlerin ve Amerikalıların asla böyle anlamadıkları bir şeydir. Ancak, biz de ölüm sunan ve kurban isteyen bu yüce devletten gitgide daha çok uzaklaşıyoruz.
- *Vergi kaçakçılığının ve kaçak çalışmanın giderek artan boyutlarına bakıldığında, Almanların finansal açıdan devlete kurban olmaya gitgide daha az hazır olduklarını görüyoruz.*
  Bunun nedeni, vergi oranlarının tarihsel perspektif içinde sorun oluşturacak ölçüde yüksek oluşudur. Daha iyi kazandığı söylenenler, kazanırken sadece üstünlük sahibi olduklarını (*komperativ*), vergilendirildiklerinde yse övüldüklerini (*superlativ*) fark ediyorlar. Başarılı olan cezalandırılıyor ve bu yanlış bir sinyaldir –bu sinyal, eskisi gibi var olan, yüce bir topluluk fikrine ve

yüce bir yeniden paylaştırma ideolojisine sahip yüce devletten geliyor ve yurttaş bütçelerinin zedelenmesini ve yurttaşların malvarlığına müdahaleyi haklı çıkarıyor. Oysa halkın bu müdahaleler karşısındaki sabrı hissedilir bir biçimde azalıyor; çünkü vergi maruz kalınan bir şey olarak duyumsanıyor her zaman.

- *Yurttaşların daha az acı çekmeleri ve seve seve vergi vermeleri nasıl sağlanabilir?*
  Ödemeleri, vergileri öznelleştirmeli ki, insanlar kazandıklarının bir parçasını körü körüne vermeyip, belirli bir hedefe ayırabilsinler. Sponsorluk burada neyin mümkün olduğuna bir örnek teşkil ediyor.
- *Bu noktada sistem çöker; çünkü vergiler somut bir hedefe hizmet etmezler, devletin genel etkinliğini finanse ederler.*
  Elbette, ama devlet sadece toplumun hayalî genel muhabbet tellalı olarak, alabileceği her şeyi alır, ancak bu aldıklarıyla ne yaptığını söylemezse, vergi pasifliği doğar ve sonunda yurttaşlar vergi kaçırmaya yönelirler. İktisattan ve akıllıca bir paylaştırmadan biraz anlayan herkes, bu yığınsal yeniden paylaştırmaların gerçekleşme biçimini onaylayamaz. Hükümetler bu konuda daha akıllıca davranmazlarsa, bu tuhaf sosyo-psikolojik etkiyle zengin insanların gitgide daha hoşnutsuz olmalarını gitgide daha çok gözlemleyeceğiz.
- *Böylelikle devlet, toplumun kendisine duyduğu güveni sarsarak, kendi varlığını da tehlikeye mi sokuyor?*
  Aynen öyle. Başka yöntemlerle çok daha akıllıca ve daha verimli bir biçimde uygulanabilecek sayısız yeniden paylaştırma alanı var. İşsizlik parasını, daha fazla cezbedici anlamda, girişimci bir biçimde ve daha az tüketimci devlet biçiminde örgütlemesi gereken sosyal devleti düşünüyorum.
- *Girişimci düşünce sosyal devleti kurtaracak mı?*
  Evet, şimdi umut yeniden girişimcilerde olacak. Eskiden bir işçi hareketinin olması gibi bir girişimci

hareketi olmazsa, ekonomi kendini topluma uygun bir biçimde açıklayamaz.

- *Pankartlardaki slogan ne olmalı?*
  "Tüm ülkelerin girişimcileri, birleşin" –başka ne olsun? Şu anda sadece girişimciler, hardware üreten, yani gerçekten değer yaratan endüstrilerin ve hizmetlerin çıkarlarını, bu spekülatif finans ekonomisinin hayalî üst-yapısına karşı inandırıcı bir biçimde savunabilir. Sadece bir girişimciler hareketi, bir ölçüde şimdi gerekli olduğu gibi antikapitalist bir biçimde ortaya çıkabilir. Bize bir girişimciler antikapitalizmi gerekiyor.
- *Küreselleşme karikatürüne, yerküreyi dolaşan anonim para akımlarına alternatif olarak girişimciler mi?*
  Girişimciler, piyasa ekonomisi temelinin lotto kralların diktatörlüğünde değil, işlemsel bir ekonomide yattığını göstermeliler. Anlıyor musunuz, işin püf noktası bu. Bu bakımdana girişimciler geleceğin sosyal demokratlarıdır.
- *Nasıl yani?*
  Elbette. Gerçi şu sıralar girişimciler kendilerini neoliberal tanımlarla tanımlıyorlar, ama bunların yanlışın da ötesinde olduğu yıldan yıla ortaya çıkıyor; çünkü önünde sonunda kendilerini ancak yeniden paylaştırmanın öteki tarafına hizmet eden o değer yaratımının üreticileri olarak haklı çıkarabilirler.
- *Böylelikle bizzat ekonomi toplumu stabilize etsin diye mi?*
  Tamamen öyle. Üç yeniden paylaştırma mekanizmamız var: Vergiler, borsa, vakıflar. Yeniden paylaştırma olmalı, yoksa devlet ve yasalar yeterince mali güvence içinde olmayınca sıkıntıya düşeceklerdir. Ekonomi, ilk yeniden paylaştırma sahnesinin, zamanla artık inandırıcılığını yitiren sosyal demokratların yanı sıra, yeniden paylaştırmanın ikinci bir kanadını –hissedarlık sistemini– geliştirdi.

- *Başka bir deyişle, devletin yeniden paylaştırmasının yanında bir hissedarlar kapitalizmi. Peki, üçüncü sahne hangisi?*
  Bunu öznel vergi kavramıyla dile getiriyorum. Centilmen kapitalizminin belirli bir geleneğe sahip olduğu Anglosakson dünyada güzel örnekler var. Kalvenizmin gücü, Hıristiyan bir sivil toplumun üyesi olarak dört milyon sterlini vakıflarda harcamak üzere, Hıristiyan bir centilmen ve kapitalist olarak beş milyon sterlin kazanmaya hazır olan bir insan tipi yaratmasıydı. Zengin insanlarımızı kültürel açıdan yeniden biçimlendirmeli ve onlara, zengin olmanın tek başına yeterli olmadığını açıklamalıyız.
- *Yeni bir Kalvenizmi mi savunuyorsunuz?*
  Yeni bir Kalven mi? Hayır, bu tuhaf, nahoş bir adam olurdu. Ben daha çok bir opera müdürüyle bir Albert Schweitzer'in bir karışımını, yani karizmasını ortaya koyan ve milyonerlere de yeniden umut veren birini isterdim.
- *Vermek aynı zamanda keyif almak için mi?*
  Zenginlik keyif vermeli. Keyif sözcüğünün kendiliğinden, ciddiyet alanına gireceği bir biçimde. Zenginlik ne sadece keyifkültürüne ne de sadece hasede ve endişeye teslim edilebilecek kadar ciddidir. Ne yazık ki burada insanlar, yaşamı haklı çıkaran biricik duygunun eliaçıklık olduğunu bilmiyorlar. Ülkemizde birçok insan, henüz bu akıllılığı edinebilecek ve cömertliğe adım atacak kadar uzun bir süredir zengin değildir.
- *Belki de bu durum, Almanların daha önce olmadığı kadar zengin oldukları halde, aynı zamanda daha hoşnut da olmadıklarını açıklayabilir.*
  Evet, insanlar ülkede sosyal-psikolojik bir hapishane içindeler. Bundan çıkabilmenin biricik yolu da, kamusal alanın kamusal bir eliaçıklık kültürü içinde, libidinal olarak yeniden inşa edilmesidir. O zaman zenginlik yeniden haklı çıkabilir.

– *Ve insanlar daha iyi bir ruh haline mi sahip olurlar?*
Kötü ruh halinin ortadan kalkacağını söylemek istemiyorum; çünkü o sistemin derinliklerine demir atmış. Nihayetinde karşımızda büyük bir haset ve kıskançlık makinesi olan kapitalizm var. Bu temel gerilim ortadan kaldırılamaz. Ama paranın harcandığı yerde, daha çok özgürlük, daha çok eliaçıklık yaşanırsa ve törensel bir bağışlamadaki bu kendini iyi hissetme hali yeniden kazanılırsa, bütünün sivri ucu kırılabilir. Toplumumuzdaki zengin insanların ruhsal yalnızlığı bu anlamda aşılmalıdır.

Şimdi de Ahlak Yeniden Düzenleniyor*

Filozof Peter Sloterdijk, gen teknolojisi üzerinde kopan şiddetli tartışma için yeni bir formül buldu. *Wirtschaftswoche*'de kendisiyle yapılan bir söyleşide "şu sıralar toplumu tedirgin eden bir yeniden düzenleme süreci"nin söz konusu olduğunu söyledi. Burada kastedilen, devlet hizmetlerinin özelleştirilmesi değil, "çok daha geniş kavranması" gereken ve kendisinin de açıkça birlikte çalışmak istediği bir süreçtir. Sloterdijk yalnız değil. Bilim insanları, filozoflar ve tarikatçılar, genel olarak gen teknolojisi fantezilerinin esrikliğine kapılan kimseler insan marangozluğunun önünde engel oluşturabilecek ahlakı yeniden düzenlemeye karar vermişler. Sloterdijk *Focus* dergisinde yapılan bir başka söyleşide, "Her zaman sanki ahlak söylenmiş son sözmüş gibi, sadece tekil olarak varmış gibi davranıyoruz" diyor. Aslında filozof ve arkadaşları, değerleri (çoğul) değil, sadece "her alanda yetkili ahlakı", yani Kant'ın tüm insanlar için geçerli olan, evrenselci ahlakını ortadan kaldırmak istiyorlar.

AHLAKIN ERK SÖYLEMİ

Bu son derece gereklidir, çünkü yakın zamanda geleneksel olarak ortaya çıkmış insanların yanı sıra, klonlama ya da gen optimizasyonu yoluyla ortaya çıkmış insanlar da olacaksa, insan türü kavramı ve bu kavramla birlikte

* Jens Jessen'in *Die Zeit*'ta 2 Ağustos 2001'de yayımlanan, Sloterdijk'ı eleştirdiği yazı.

herkes için geçerli olan bir etiğin inandırıcılığı da ortadan kalkar; çünkü bazı insanlar artık herkes gibi değil, laboratuvarlarda ve atölyelerde oluşmaktadırlar.

Frankfurter Allgemeine Zeitung gazetesi, insan klonlama işlemine yakın zamanda başlamak isteyen böyle bir atölyenin şefini ziyaret etti; bu şef, Kanadalı bir tarikatın karanlık gurusu olsa da, son derece tutarlı bir biçimde, misyonunun "ruhsallığımızı teknolojik devrime uyumlamak" olduğunu açıklıyor. Ona göre geleneksel ahlak, "kendilerine biyo-etikçi diyen ilkel dinler ve ilkel insanlar için bir oyun alanı"dır.

Tarikat lideri Rael, böylelikle ahlak eleştiricilerinin daha önce sadece yakındıkları şeyi, ahlakın toplumsal ve teknolojik gelişmeye etkili sınırlar koymak yerine, onlara elastik bir biçimde ayak uydurmasını, şimdi kendi programı ilan ediyor. Rael'e gülüp geçmeyelim, çünkü birincisi ABD'de elinin altında gerçek biyo-teknisyenler ve gerçek laboratuvarlar var (ve bu yüzden Kongrenin bir komisyonuna davet edildi bile); ikincisi, Rael de, ahlakın sıvılaştırılmasını tavsiye eden Sloterdijk'tan farklı bir argümantasyonda bulunmuyor: "Bu yüzden, sürdürülen bir deneyde, gerçeklik kumaşının nasıl dokunduğunu ve bir toplumun süren bir hukuk ve kendini bulma süreci içinde kendine nasıl yeni kurallar koyduğunu birlikte izlediğimiz, fantastik bir dünyanın ortasında yaşıyoruz."

Sloterdijk kimilerine, daha az ciddi bir guru gibi görünebilir; ama onun çok ciddi meslektaşları var. Mayıs 2001'in sonunda Norbert Bolz, *Frankfurter Rundschau* gazetesinde, ahlakın hangi yöntemle yeniden düzenleneceğini gösterdi: "Modern bir toplumun yurttaşları olarak, artık bağlayıcı bir değer yönelişinin bulunmayışına alışmamız gerekecek. Gelecekte artık hiyerarşik bir değerler levhası bulunmayacak –olsa olsa, tepe değeri sürekli değişen bir ahlak eğrisi olacak: Dün feminizm, bugün ekolojizm, yarın spiritüalizm." Ve ertesi gün de gen manipülasyonu, diye eklenebilir.

Ama burada, ahlakın, uygulama alanlarının tanımlarıyla ya da kısmi rekabetiyle karıştırılmasından doğan bir yanlış anlama söz konusu değildir (örneğin feminizm, kadınların evrensel insan hakları ahlakının dışında bırakılmasından şikâyetçidir). Burada belirleyici olan, başka bir yanlış anlamadır: Ahlakın, toplumsal çıkar konumlarına göre tartışılabilir olduğu yanlış anlamasıdır. Ahlak tam da değişen yararlılık düşünüşlerinden uzak tutulmuş olandır; yoksa gereksinime göre, bir cinayet, bir saldırı savaşı ya da halk kitlelerinin ezilmesi de ahlaki sayılabilirdi. Böyle bir ahlak, kendi meşruluğu bulunmayan bir meşruluk sağlayıcı, yani bir erk sorunu olurdu sadece. Oysa erk, isterse toplumsal bir çoğunluğun erki olsun, ahlakın tam karşıtıdır. Bu yüzden de Bolz, bir ahlak söylemi değil, bir erk söylemi betimliyor ve insanların eşitliğini değil, eşitsizliğini varsayıyor.

Kant, değerlerin evrensel geçerliliğinin ve insanların eşitliğinin, yani somut farklılıkların ötesinde "soyut" bir insan kabulünün, birbirlerini karşılıklı olarak gerektirdiklerini gösterdi. Sadece somut bireylerin olgusal eşitsizliğinden yola çıkılırsa, onları eşit tutmanın ve onlara eşit davranmanın bir zemini kalmaz; siyahlar ya da kadınlar başka insanlarsa, onlar için başka haklar da geçerli olabilir. Ama bunun tam tersine, evrensel geçerliliği olan hakların evrensel bir ahlakının (bu ahlakın, Bolz ve Sloterdijk'ın telkin ettikleri gibi bilimdışı oluşu, modern olmayışı ve esnek olmayışı yüzünden) hiç de istenilir bir şey olmadığından yola çıkılırsa, eşitlik diye bir sorun da ortaya çıkmaz, çünkü eşitlerin talep edebilecekleri bir şey de zaten yoktur.

Bizim ahlak gömücülerimiz örneğinde, felsefenin nasıl piyasanın dümen suyunda gittiği de çok iyi gösterilebilir. Gen endüstrisinin istediği şey de, pratikte bir yeniden düzenlemedir: Teknolojisine konulan ticari yasakların gevşetilmesidir istediği. Kant ahlakının eşitlik postülası, eşitsizliğin gen teknolojisiyle üretilmesine engel oluyor;

ve filozoflarımızın önlerine açıkça koydukları görev, toplumsal bilinçteki önceliklerin yerini değiştirmektir. Ahlaki evrenselciliğin mutlak önceliği kabul edilirse, bu marangozluklar, kesinlikle eşit olmayan insani varlıklar yarattıkları için, yasaklı duruma düşerler. Buna karşılık, insan-marangozluğu yapılmak isteniyorsa, önce evrenselciliğin ortadan kaldırılması gerekir. Ama sadece geçici olarak görevden uzaklaştırılması gerekecektir; çünkü, klonlanmış ve gen optimizasyonu yoluyla üretilmiş insanlar bir kez ortaya çıktılar mı, evrenselcilik kendiliğinden sona erer, çünkü sadece somut insanlar birbirlerinden farklı olmakla kalmazlar, soyut insan türü özdeşliği de ortadan kalkar. Doğal olarak döllenmiş ve doğurulmuş insanların yanı sıra, genetik olarak optimize edilmiş ve klonlanmış insanlar da vardır artık; ve biz (Bolz'un ahlak eğrisinde) hangi gruba hangi hakkı vereceğimizi huzur içinde düşünebiliriz.

EVRİM ÜTOPYASI

Belki bu sırada teknolojik olarak güdülenmiş bir kast oluşur, belki bir köleciler toplumu, belki de karmaşık ve hukuksallaştırılmış bir zümreler devleti ortaya çıkar. Ancak, kesinlikle yeniden ortaya çıkmayacak olan, keyfiliğin dizginlenmesi ve pratik eşitlik düşüne atılan ütopyacı bir erken adım olan, hümanizm ve reformizmden bu yana ahlak diyegeldiğimiz şeydir. Kabul edildiği gibi, modernlik sadece soyut bir eşitlik tasarımı yerleştirmiştir ve Bolz'un deyişiyle "gerçekçi bir analitikçi" pratikte "toplumumuzun artık hümanist geleneğin ahlaki değer ölçütleriyle ölçülemeyeceğine işaret" edebilmiştir. Ne var ki bu durum ancak ahlak uygulanabilirliğiyle ölçüldüğünde, yani evrenselcilik ütopyacı momenti yüzünden diskalifiye edildiğinde, geçerlidir.

Ama Bolz'un ve Sloterdijk'ın tasarımında da ütopya eksik değil; onlar toplumun evrim modeline göre, deneme ve yanılma üzerinden adeta doğa yasalarına göre geliş-

mesini ve katı bir ahlakı parçalamasını umut ediyorlar. Yeniden düzenleme sürecinden (Kant etiği mantıklı bir biçimde sona erdirilirse) harika bir esneklik kazandırılmış yeni insan yükselecektir ve geleceği her türlü vicdani zorunluluktan bağımsız olarak kuracaktır. Doğa tarihinde gizli bir motorun her şeyi iyiye doğru yönelttiği (ya da insani kanaatlerin genel olarak dışında olduğu) kabulü, bir iyimserliği ya da her türlü eleştirel akıldan uzak bir alçakgönüllülüğü dile getiriyor. Böyle bir kavrayış, kadere duyulan kör inancın çok da uzağında değil.

Dizin

A
Ahlakın Soykütüğü 46
Apollon 55
armağan 42, 43, 44, 45, 56
Aydınlanma 18, 20, 21, 25

B
Bolz 74, 75, 76
Böyle Söyledi Zerdüşt 9, 24, 36, 45, 52, 55, 56, 60

C
centilmen kapitalizmi 73

E
Ecce Homo 29, 37, 40, 41, 46, 58
eliaçıklık 35, 44, 61, 73, 74
Emerson 53, 54, 55
Evangelium 14, 30

F
Freud 31

G
gen teknolojisi 61, 62, 63, 75
Güç İstemi 31, 58

H
hased 73
Hegel 66
hınç 39, 51
hiperborlular 32
homo economicus 67

İ
İnsanat Bahçesi 61, 62
İnsanca, Pek İnsanca 27
İsa 14, 18, 19, 20, 21, 26, 43, 51
iyi haber 14, 25, 26, 29, 30, 34, 36, 39, 42, 46

J
Jaspers, Karl 38
Jefferson İncil'i 18

K
Kalven 73
Kalvenizm 73
Kant 75, 77, 79
Kinizm 41
kitsch 50, 51
kötü haber 31

L
Luther 16, 26

M
Mann, Thomas 38
Marx 31
modernlik 78
müjde 25, 29, 33

N
negentropi 30

Ö
övme 14, 15, 16, 17, 38, 40, 58

P
Platon 28

S
Schweitzer 73
Şen Bilim 27, 31, 53
Sokrates 28, 41

T
Tanrı övgüsü 14
teknofil 64
teknofob 64

Y
Yeşiller 64, 66

Z
Zerdüşt 9, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 43, 45, 52, 54, 55, 56, 59, 60

Bugün, 2000 yılında, fiziksel ölümünün yüzüncü yıldönümünde; kendisinden sonra diye tarihlenmeleri gerekeceğini öne sürdüğü bin yılların birincisinin başında, Nietzsche hakkında nasıl konuşmalıyız? Tüm yaşamı boyunca ait olduğu ve oradan yazarlık ününün sonsuzluğuna atladığı yüzyılın kendisi gibi, acılarıyla ve büyüklüğüyle karşımızda durduğunu mu söylemeliyiz? Kendisinin bir insan değil, bir dinamit olduğuna ilişkin kendi yargısını mı paylaşmalıyız? "Etki-tarihi"nin dikkat çekiciliğini; henüz hiçbir yazarın seçkinciliği böylesine vurgulamadığını ve bayağılığı üzerine çekmediğini bir kez daha mı öne çıkarmalıyız? Nietzsche'yle birlikte narsisizm döneminin başladığı ve bu dönemin kendini önce "kitlelerin ayaklanması" ve daha sonra kolektivist "büyük politika" ve nihayetinde global pazarın diktatörlüğü olarak gösterdiği tanısını mı koymalıyız? Nietzsche'yle birlikte akademik felsefe tarihinin sona erdiğini ve düşünmenin sanat tarihinin başladığını mı kabul etmeliyiz? Yoksa yorum yapmaktan kaçınıp Nietzsche'yi okumalı ve hep yeniden okumalı mıyız?

Nietzsche, 13 Şubat 1883'te, Rapallo'dan, Chemnitz'deki yayıncısı Ernst Schmeitzner'e yazdığı bir mektupta *Zerdüşt* kitabını, "bu bir 'edebi eser' ya da beşinci bir 'İncil' ya da henüz bir adı bulunmayan bir şey: Uzun süredir verdiğim ürünlerin en ciddisi hem de en neşelisi, ve herkese hitap ediyor" sözleriyle bildiriyordu.

KDV'den muaftır.

AYRINTI • FELSEFE
ISBN: 978-605-314-615-5

9 786053 146155